

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 21 JULI 1965 - No. 2500

ALLE VORMEN VAN KAPITAAL-
EN RENTEVERZEKERING

de is uw
vertrouwen waard!

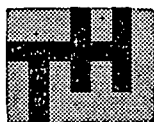
SCHIEDAM - TEL. 010 - 26 93 04

lid van de groep

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

Technische Hogeschool Delft

Bij de Afdeling der Algemene Wetenschappen (Centrum voor Bedrijfswetenschappen) kunnen worden geplaatst

- a. een **SOCIOLOOG**
- b. een **PSYCHOLOOG**
- c. een **ECONOOM**

Sollicitanten dienen een ruime wetenschappelijke belangstelling te hebben en een academische opleiding te hebben genoten.

Afgestudeerden in bedrijfskundige richtingen genieten de voorkeur.

Ervaring op het gebied van onderzoek strekt tot aanbeveling.

Aanstelling zal afhankelijk van leeftijd en ervaring geschieden in het rangenstelsel der wetenschappelijke medewerkers.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan het Hoofd van de Afdeling Personeelszaken, Julianalaan 134 te Delft, onder vermelding van no. A 6505/98939 a, b of c. in de rechterbovenhoek van de sollicitatiebrief.

Het **CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK** heeft plaatsingsmogelijkheden voor

JONGE ACADEMICI

b.v.k. economen en sociologen bij de Wetenschappelijke Staf van diverse afdelingen en bureaus.

Hun taak zal zijn het statistisch onderzoek op (macro-) economisch, financieel, econometrisch, cultureel of sociaal terrein voort te zetten, dan wel op gang te brengen en verder uit te bouwen.

Het werk vereist een grote mate van zelfstandigheid en creativiteit, naast een uitgesproken belangstelling voor kwantitatief onderzoek.

Aanstelling als wetenschappelijk ambtenaar of wetenschappelijk ambtenaar 1e kl. (salarisgrenzen f. 936,—/ f. 1.379,—; f. 1.430,—/f. 1.635,— per maand, exclusief huurcompensatie).

Voor enkele functies komen ook kandidaten in aanmerking, die hun studie nog niet hebben beëindigd; voor het voltooien daarvan kunnen faciliteiten worden verleend.

Belangstellenden worden uitgenodigd hun sollicitaties te richten aan: het Hoofd van de Afdeling Personeelszaken, Oostduinlaan 2, 's-Gravenhage.

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010) 23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Prieeldreef 1, Dilbeek.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland f. 36,50 (studenten f. 25) per jaar.*

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.*

Advertentie-tarief: *f. 0,40 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,80 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Studenten in het studiejaar 1964/'65

Het wetenschappelijk onderwijs behoort tot de sectoren met een sprongwijze expansie van het „productieproces”. De inhoud van de nota over het herziene begrotingsbeeld 1965 van de Minister van Financiën is daarvan een symptoom. Het aantal eerstejaars studenten in het studiejaar 1964/'65 was omstreeks 1 april jl. een vijfde groter dan in het voorgaande studiejaar ¹⁾. De toename van ca. 13 pCt. in het studiejaar 1963/'64 overtrof reeds aanzienlijk die in 1962/'63 (ca. 7 pCt.) ²⁾.

Een kwantificering van de oorzaken van deze groei is niet eenvoudig. Factoren als die van nieuwe hogescholen en „democratisering” spelen een rol. Er mag echter worden verondersteld dat de naoorlogse geboortegolf een dominerende invloed op de aanwas uitoefent. De golf was in stijgingspercentages vooral hoog bij de godgeleerdheid en de wijsbegeerte (centrale interfaculteit) met getallen van 43 en 50. Daarna volgden de maatschappijwetenschappen (28), de exacte wetenschappen (23), de medische wetenschappen (8). Voor de letteren werd het laagste getal (7) genoteerd.

De procentuele toename van 24 bij de economische wetenschappen lag wel boven het algemeen gemiddelde, doch beneden van dat van de maatschappijwetenschappen. Hogere percentages werden vastgesteld voor sociale wetenschappen (39), psychologie (39) en opvoedkunde (35). Een daling deed zich voor bij geschiedenis. De juridische expansie was in procenten nagenoeg gelijk aan die van de economische.

Dit jaar bleef de groei van 26 pCt. bij de technische wetenschappen niet achter bij het algemeen gemiddelde. De nieuwe hogeschool in Enschede boekte 243 eerstejaars (Delft: 1.622 en Eindhoven: 473). Een aanmerkelijke

¹⁾ De gegevens van dit artikel zijn hoofdzakelijk ontleend aan de tussentijdse telling in „Mededelingen”, mei 1965, no. 7507, van het C.B.S.

²⁾ Het totaal aantal studenten steeg met ruim 11 pCt. van 52.348 in 1964 naar 58.361 in 1965. In de periode 1954-1961 was er een gemiddeld jaarlijks groeipercentage van 6, zoals blijkt uit de C.B.S.-publicatie „De sociale en regionale herkomst der studenten bij het wetenschappelijk onderwijs 1961/'62”. Een exacte vergelijking tussen de twee C.B.S.-publicaties is overigens niet mogelijk wegens een enigszins afwijkende begripsbepaling van eerstejaars studenten.

³⁾ Na het schrijven van dit artikel verscheen een nota van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen met o.m. een prognose van het aantal studenten tot 1970. In dat jaar zouden de aantallen studenten en eerstejaars resp. 80.130 en 11.650 belopen, waarvan resp. 8.090 en 1.190 in de economische wetenschappen.

Studenten naar studierichting (omstreeks 1 april 1965)

	Alle jaargangen	Eerstejaars	
		absoluut	1965 in pCt. van 1964
Totaal	58.361	11.891	121
Maatschappijwetensch.	20.218	4.478	128
w.o. econom. wetensch.	6.314 a)	1.374	124
rechtsgelerdheid	5.160	1.216	125
sociale wetensch. b)	3.584	866	139
Exacte wetensch.	20.858	4.290	123
w.o. techn. wetensch.	10.816	2.349	126
wiskunde c)	6.236	1.192	110
landbouwkunde d)	1.735	411	156
Medische wetensch.	9.992	1.889	108
Letteren e)	5.925	961	107
Godgeleerdheid	1.177	240	143
Centr. interfaculteit:			
wijsbegeerte	191	33	150

a) Incl. studie voor belastingconsulent.

b) Omvat o.m. de (niet-)westerse sociologie, algemene pol. en soc. wetensch. (Amsterdam G.U.), sociologie en sociografische wetensch. (Amsterdam G.U.).

c) Benevens natuur-, schei- en sterrenkunde.

d) Excl. agrarische sociologie.

e) Excl. geschiedenis.

Opn. Voor nadere toelichtingen raadplege men de betrokken „Mededelingen” van het C.B.S.

Studenten in de ec. wetensch. per universiteit of hogeschool

	Totaal	Groningen	Amsterdam		Rotterdam	Tilburg
			G.U.	V.U.		
Alle jaargangen	6.231	562	1.287	689	2.550	1.143
id. in pCt.	100	9,0	20,6	11,0	41,0	18,4
Eerstejaars	1.374	171	271	126	539	267
id. in pCt.	100	12,4	20	9,2	39,0	19,4

stijging, nl. van 56 pCt., was er bij de landbouwkunde. Het percentage van 8 bij de medische wetenschappen was gelijk aan dat voor genees- en tandheelkunde. Voor farmacologie was er een daling.

Een daling deed zich eveneens voor bij de klassieke talen. De stijgingen voor Nederlands, Frans, Engels en Duits beliepen resp. 4, 8, 6 en 16 pCt.

Van de eerstejaars in de economische wetenschappen begaf zich ca. 39 pCt. naar Rotterdam, ca. 20 pCt. naar de Gemeentelijke en ca. 9 pCt. naar de Vrije Universiteit van Amsterdam. Groningen en Tilburg ontvingen resp. ruim 12 en 19 pCt. De tabel doet zien dat de procentuele samenstelling voor alle jaargangen van de studenten in de economie niet veel afweek van die bij de eerstejaars.

M. H.

INHOUD

	Blz.
Studenten in het studiejaar 1964/'65, door Drs. M. Hart	663
De goud-wisselstandaard (I), door Prof. Dr. Ir. J. Goudriaan	664
Om een nieuwe loonpolitiek, door Drs. W. Olthof	669
Het cadeaustelsel; wet en praktijk, door Drs. J. J. M. Oostenbrink	672
Sergej Witte en de industrialisatie van Rusland, door P. Krug	675

	Blz.
Notities:	
Quo vadis Galliër?, door Mr. G. A. van Haefst.	674
Ingezonden stuk:	
Het midden- en kleinbedrijf in de detailhandel in 1964 onder invloed van de sterke loonsverhoging, door Drs. M. van Amelsvoort met een naschrift van Drs. P. M. van Nieuwenhuyzen	678
Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. A. Woudhuizen.	679

De goud-wisselstandaard: monetair onbetrouwbaar, politiek onaanvaardbaar

Vorbereiding van een internationale grondstoffenv valuta is urgent ter stabilisatie van... de goud-wisselstandaard

(I)

As long as we refuse to think in terms of *world good and world goods*, of world order, world peace, we shall murder and betray one another.

Henry Miller: „The Colossus of Maroussi”, 1941.

1. Op één van de laatste dagen van augustus 1931 keerde de President van De Nederlandsche Bank, Mr. G. Vissering, terug van zijn bezoek aan het bestuur van de Bank of England. Vissering was een overtuigd voorstander, men mag wel zeggen een van de apostelen, van de goud-wisselstandaard en hij had volgens die overtuiging gehandeld. De Nederlandsche Bank onder zijn leiding had naast een goudvoorraad van f. 670 mln. omstreeks f. 230 mln. belegd in buitenlandse wissels en saldi; meer dan de helft van dit bedrag luidde in sterling.

De gebeurtenissen van de voorafgaande maanden, met name de „Krach” van de Oostenrijkse Credit-Anstalt in mei en nog meer de publikatie van het MacMillan-rapport in juni, hadden Vissering zorg gegeven over de toekomst van de Britse valuta. Nu kwam hij gerustgesteld terug. Men had hem op 26 augustus meegedeeld dat de Engelse regering juist een buitenlandse lening had afgesloten van £ 80 mln.; dit bedrag, samen met de goudvoorraad van meer dan £ 130 mln., zou geheel beschikbaar zijn voor de handhaving van het Britse pond.

Zijn goede stemming werd nog beter door de ontvangst op 29 augustus van een telegram van de Deputy-Governor van de Bank of England, luidend als volgt:

„With reference to our conversation on Wednesday last you will no doubt have seen the official announcement to-day of the conclusion by our Government of large credits in New York and Paris. I trust this announcement will serve to abolish all doubts as to the safety of foreign funds in London”.

Het bestuur van De Nederlandsche Bank volhardde dus in zijn politiek van internationale samenwerking op monetair gebied. Het bleef, populair gesproken, op zijn ponden zitten, terwijl het bedrijfsleven zijn sterlingbezit zoveel mogelijk verkocht. Ruim drie weken later, op zondag 20 september 1931, viel het Engelse pond.

De Nederlandsche Bank leed op haar sterlingbezit van f. 130 mln. een verlies van f. 30 mln.; alle reserves plus het gehele aandelenkapitaal verdwenen in de afgrond. Op 27 september 1931 gaf de Bank een wanhoopscommuniqué uit, waarin men schreef:

„Wij hebben op grond van besprekingen, nog zeer onlangs met de Bank of England gehouden en gezien het bijzondere karakter van ons pondbezit als goud-wisselportefeuille van een circulatiebank, alle reden om aan te nemen, dat voor ons in de toekomst geen verlies op dit bezit is te duchten”.

Daarop volgde nog een laatste geloofsverklaring:

„Voor De Nederlandsche Bank als circulatiebank kan zich nooit een reden voordoen om zich op een ongelegen ogenblik van haar pondenbezit te ontdoen”.

Deze edelmoedigheid is niet beloond. Qui se fait brebis... De Bank of England legde duidelijk uit dat de verantwoordelijkheid voor het loslaten van de gouden standaard

niet bij haar, maar bij de Britse regering berustte en dat de goudvoorraad, die toentertijd in de gepubliceerde weekbalansen verscheen als eigendom van de Bank of England, verbonden was als onderpand voor de buitenlandse leningen; *dit was in deze balansen nooit vermeld*.

De heer Vissering nam kort daarna zijn ontslag; in het bestuur van de Bank of England kwam geen verandering.

2. Waarom is het nodig deze onaangename dingen uit het verleden op te halen? Omdat de monetaire ontwikkeling van de laatste jaren in toenemende mate een dreigende gelijkenis gaat vertonen met die uit de jaren vóór de grote crisis. Ik denk hierbij niet in de eerste plaats aan de buitenlandse kredieten van \$ 1 - 1,5 mrd. (£ 360 - 540 mln.), de laatste maanden verleend tot steun aan het Engelse pond. Ik zie ook niet over het hoofd dat er belangrijke gunstige verschillen bestaan in de nationale en internationale sfeer tussen toen en nu. Men erkent algemeen dat deflatie, onvermijdelijk leidend tot werkloosheid en vermindering van de produktie, een nog veel ernstiger kwaad is dan een gematigde inflatie. De „aanpassers” en zij die een crisis als een geneesmiddel zagen zijn van het publieke toneel verdwenen. De leus van volledige werkgelegenheid (full employment) is algemeen aanvaard op sociale, economische en politieke gronden. Het prijspeil van agrarische produkten is in de Westerse staten door nationale maatregelen gestabiliseerd. De monetair-politieke samenwerking tussen de staten is geconsolideerd in het I.M.F. (Internationale Monetaire Fonds) en in engere kring in de Groep van Tien. De documentatie over de internationale financiële betrekkingen, nog altijd onvoldoende, is in elk geval belangrijk verbeterd.

• Maar al deze gunstige omstandigheden nemen niet weg dat het internationale economische leven in het meest essentiële opzicht in groter gevaar verkeert dan ooit tevoren; *de verhouding van internationale fiduciaire betaalmiddelen tot de realia, d.i. tot goud, is ongunstiger dan zij nog ooit geweest is. Deze verhouding wordt slechter in een steeds sneller tempo*. Zie tabel 1 ¹⁾.

De grote crisis van de jaren dertig heeft haar fatale karakter gekregen door de kettingreactie van de achterenvolgende devaluaties en vooral door de daaraan voorafgaande krampachtige pogingen tot deflatie. Vóór deze crisis, nl. in 1928, was de verhouding van papier tot goud bij de circulatiebanken 31,3, dus minder dan éénderde; nu (mei 1965) is zij stellig meer dan het dubbele. Als men de ontwikkeling op haar beloop laat, kan zij stijgen tot het achtvoudige van het jaar 1928 (257 : 31,3 = 8,2). Is er iemand die gelooft dat men dit resultaat bereiken kan zonder dat onderweg het papieren bouwwerk in elkaar stort?

¹⁾ Voor de jaren 1913 t/m 1938 zijn de gegevens ontleend aan „International Reserves and Liquidity”, I.M.F. 1958; voor latere jaren aan het Statement by Ministers of the Group of Ten etc., London 1964. De landen opgenomen in het wereld-totaal zijn in deze publikaties nader omschreven.

TABEL 1.

Wereldtotaal van officiële reserves bij circulatiebanken in goud en deviezen

(in mrd. \$)

Jaar	Goud	Buitenlandse deviezen	Verhouding van buitenlandse deviezen tot goud (= 100 gesteld)
1913	4,0	0,5	12,5
1928	9,8	3,1	31,3
1938	26,0	1,8	6,9
1953	34,32	17,11	49,8
1959	37,88	19,10	50,4
1963	40,20	25,07	62,4
Toeneming 1953-1963	5,88	7,96	135
1959-1963	2,32	5,97	257

De werkelijke toestand is nog veel gevaarlijker omdat de totale internationale korte kredieten een veelvoud zijn van hetgeen uit de balansen van de circulatiebanken blijkt. Eind 1930 kwam men bij een beraming van dit algemene totaal op 70 mrd. Zwitserse franken, hetgeen bij de toenmalige valutakoersen gelijkstaat met \$ 14 mrd.²⁾ Vergelijkt men dit getal met het buitenlands deviezenbezit der circulatiebanken in 1928 van \$ 3,1 mrd., dan komt men tot een vermenigvuldigingsfactor tussen 4 en 5. Er is alle reden om aan te nemen dat nu, na een langdurige periode van voorspoed en de geforceerde korte kredietverlening aan de ontwikkelingslanden, deze factor nog belangrijk groter is³⁾.

In elk geval staat het vast, dat het deviezenbezit van de circulatiebanken slechts een klein deel is van de totale kortlopende buitenlandse vorderingen. *Daarom was en is de samenwerking der circulatiebanken wel noodzakelijk, maar niet voldoende om een zwakke sleutelvaluta te beschermen.* Prof. Dr. G. M. Verrijn Stuart schreef in zijn boek „Geld en Crediet”: „De grote opleving van het internationale crediet in de twintiger jaren heeft mede de inleiding gevormd tot de conjunctuurslag van 1929”⁴⁾. De crisis van 1929 gaf aanleiding tot een internationale kredietcontractie van de reeds genoemde 70 mrd. Zwitserse franken eind 1930, tot 45 mrd. eind 1931; 39 mrd. eind 1932 en 32 mrd. eind 1933; hiervan was dan nog 11,5 mrd. geblokkeerd door valutabeperkingen, „Stillhalte” e.d. Men kan dus veilig zeggen, dat de internationale fiduciaire liquiditeit terugging tot minder dan de helft. Een dergelijke „credit collapse” is ook nu volstrekt niet uitgesloten.

Dit brengt mij tot het tweede punt van overeenkomst tussen de toestand van de jaren 1929 e.v. en nu: de hardnekkige weigering, zowel toen als nu, om zich in internatio-

²⁾ Bank for International Settlements (B.I.S.), Fourth Annual Report, Basle 1934, blz. 27 en 28.

³⁾ Zie bijv. Paul Einzig: „The Euro-dollar system”, Hoofdstuk 8: „The Extent of Risk”, London 1964.

Dr. John R. Adler, Director Economic Development Institute World Bank, zei in zijn rede van 18 november 1964 (blz. 11) o.a.: „A number of underdeveloped countries have growing difficulties meeting their debt service obligations, particularly in the next three or four years. The situation is acute in the next three years or so, because many of the underdeveloped countries have incurred — I should add, with the encouragement of their suppliers — debts which are simply too short to be paid off comfortably. It is clear that one should not finance a major industrial installation or a big power plant on five or six-years credits — and this is exactly what has happened”. Zie ook Einzig, l.c., blz. 70.

⁴⁾ 's-Gravenhage 1953, blz. 337.

nale monetaire kringen bezig te houden met de afweermiddelen tegen het dreigende gevaar van instorting van het papieren gebouw. Men praat veel en dikwijls niet onverdienstelijk over de vraag of *kwantitatief* de internationale liquiditeit voldoende is. Dit is geen moeilijk vraagstuk zolang men internationale liquiditeit fabriceert met drukpers, schrijfmachine en vulpen. Het werkelijke vraagstuk gaat over de *kwaliteit* van de internationale liquiditeit: *hoe deze bestendig te maken tegen het gevaar van vrijwel plotseling wegnikken en instorten.*

De zgn. Goud-delegatie van wijlen de Volkenbond is ingesteld in de zomer van 1929. Haar opdracht was alleen maar om te rapporteren over de oorzaken van de schommelingen in de koopkracht van goud en de gevolgen daarvan op het economisch leven van de volken. Toen zij haar eindverslag uitbracht in juni 1932 waren deze catastrofale gevolgen zo duidelijk zichtbaar voor iedereen, dat zij nauwelijks om beschrijving vroegen. Aanbeveling van concrete maatregelen om de ramp te keren anders dan de bekende en relatief onbelangrijke onttrekking van goud aan de nationale circulatie kan men in dit verslag niet vinden. Het is het verslag van een debatclub van 12 leden, waarvan 7 nog een eigen zegje hadden.

Mag men verwachten, dat ditmaal uit de veel beter georganiseerde Groep van Tien een uitvoerbaar voorstel komt dat het gevaar van een grote crisis met zekerheid afwendt? Laat ons eerst zien wat de landen van de sleutelvaluta's, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, en wat het I.M.F. tot dusver tot een werkelijke stabilisatie van het internationale economische leven hebben bijgedragen.

3. In juni 1931 verscheen het MacMillan-rapport. Het gaf twee schokken tegelijk aan het vertrouwen in het Engelse pond. Er bleek uit dat de korte vorderingen tegen het pond ongeveer viermaal zo hoog waren als de beschikbare goudvoorraad van £ 145 mln. en dat alleen reeds nieuwe overzeese kapitaaluitgiften in Londen het creditsaldo op lopende rekening overtroffen met gemiddeld £ 35 mln. per jaar gedurende het tijdvak 1924-1930.

In augustus 1959 verscheen het Radcliffe-rapport. De korte vorderingen tegen het pond waren toen ongeveer driemaal zo hoog als de beschikbare goudvoorraad enz. van bijna £ 1.100 mln.; de lange beleggingen overzee overtroffen het surplus op lopende rekening met gemiddeld £ 24 mln. per jaar gedurende het tijdvak 1949-1958. Tussen 1931 en 1959 is er dus enige, zij het ook slechts bescheiden, vooruitgang; beter gezegd, een geringe vermindering van risico voor het pond. Maar het Radcliffe-rapport getuigt tegelijk van een optimisme dat bij een koelbloedige buitenstaander wantrouwen moet wekken. Men leest (blz. 63):

„We think it important that overseas investment should not be looked upon as a mere residual, to be adjusted by restrictions of new issues to the balance of other items in the international accounts of the U.K.”.

En voorts (blz. 64):

„We were glad to learn from the Treasury that their calculations are now based on the assumption of a larger current account surplus in the early 1960's, sufficient to leave room for a substantial increase in Government lending and overseas investment. In assuming that the „desirable” balance of payments surplus should average £ 450 mn. a year, the Treasury allows £ 150 mn. for repaying short term liabilities and building up reserves, £ 90 mn. for new governmental lending and repayments of loans and the remainder, a little over £ 200 mn. for nett additions to private overseas investments”.

TABEL 2.

Liquiditeitsrekening van het Verenigd Koninkrijk 1960 t/m 1964⁵⁾

(in mln. £)

No.		1960	1961	1962	1963	1964	Totaal 1960 t/m 1964	Gemiddeld per jaar 1960 t/m 1964
1	Lopende rekening	-258	-22	90	96	-374	- 468	- 94
2	Kapitaalrekening (lang)	-188	50	-107	-174	-371	- 790	-158
3	Totaal	-446	28	- 17	- 78	-745	-1.258	-252
4	Goud en buitenlandse deviezen	177	31	-183	- 53	-122	- 150	- 30
5	Vermindering buitenlandse schuld (kort)	-623	- 3	166	- 25	-623	-1.108	-222

TABEL 3.

Liquiditeitsrekening van de Verenigde Staten 1960 t/m 1964⁶⁾

(in mrd. \$)

No.		1960	1961	1962	1963	1964	Totaal 1960 t/m 1964	Gemiddeld per jaar 1960 t/m 1964
1	Lopende rekening	3.097	4.739	4.090	4.759	7.379	24.064	4.813
2	Kapitaalrekening (lang)	-6.327	-6.877	-6.638	-7.462	-10.002	-37.306	-7.461
3	Totaal	-3.230	-2.138	-2.548	-2.703	- 2.623	-13.242	-2.648
4	Goud en buitenl. deviezen	-2.143	- 606	-1.533	- 378	- 171	- 4.831	- 966
5	Vermindering buitenlandse schuld (kort)	-1.087	-1.532	-1.015	-2.325	- 2.452	- 8.411	-1.682

In werkelijkheid was er in het vijfjarig tijdvak 1960 t/m 1965 (the early 1960's) een tekort op lopende rekening van £ 468 mln., dus gemiddeld £ 94 mln. per jaar; de buitenlandse kapitaalbeleggingen op lange termijn beliepen in totaal £ 790 mln., dus gemiddeld £ 158 mln. per jaar; samen een tekort opleverend van in totaal £ 1.258 mln. over vijf jaar, dus gemiddeld £ 252 mln. per jaar (zie tabel 2).

Terugdenkend aan de optimistische verwachtingen van de Treasury, zoals vermeld in het Radcliffe-rapport, kan men de toestand het beste karakteriseren met de nuchtere, goed-Nederlandse zegswijze: zich rijk rekenen en arm tellen. Goud- en valutareserves tussen begin en eind van het vijfjarig tijdvak namen dan ook af met £ 150 mln.; de kortlopende buitenlandse schulden namen toe met £ 1.108 mln.

4. In het begin van dit jaar publiceerde de Federal Reserve Bank of New York een populaire brochure onder de eigenaardige titel: „Perspective on 1964”. Het voorbericht, ondertekend door de president Alfred Hayes, draagt als dagtekening januari 1965. Op blz. 6 van dit drukwerkje leest men:

„During the first three years of the current upswing Americans and their Government spent and invested an average of \$ 3.3 billion per year more overseas than foreigners spent here. The year 1964 saw some encouraging improvement on this score: the over-all balance-of-payments deficit may have been cut by a quarter and the gold outflow was substantially reduced⁷⁾. There still remains a long way to go before the gap is closed, but the main corrective actions are gradually producing some improvement”.

In het jaarverslag van deze bank, met een voorbericht eveneens ondertekend door Alfred Hayes en gedateerd 1 maart 1965, leest men op blz. 7:

„In 1964, the United States balance-of-payments deficit on regular transactions amounted to \$ 3.0 billion, only slightly less than the \$ 3.3 billion deficit of 1963”.

De goudafgifte bedroeg inderdaad in 1964 slechts \$ 171 mln., maar bereikte \$ 991 mln. in de eerste vier maanden van 1965. Men ziet hier hetzelfde, niet door feiten gemotiveerde optimisme als in het Verenigd Koninkrijk en hetzelfde gemis aan exacte en up to date nacalculatie om verwachtingen aan de empirische werkelijkheid te toetsen. Men werkt volgens de nu ietwat verouderde methode Coué („ik voel mij vandaag véél beter dan gisteren”), pasklaar gemaakt voor binnen- en buitenlands massagegebruik.

De structuur van het tekort op de betalingsbalans is evenwel van geheel andere aard dan die van het Verenigd Koninkrijk; dit blijkt duidelijk uit vergelijking van tabel 2 en 3.

In tegenstelling tot het Verenigd Koninkrijk is de lopende rekening over het gehele tijdvak en in stijgende mate positief. Het negatieve totaal ontstaat uitsluitend door de nog sterker stijgende uitgaven voor kapitaalverstrekking aan het buitenland. Hoe zijn deze beleggingen verdeeld over de verschillende landen? Tabel 4 geeft op deze vraag een globaal antwoord.

⁵⁾ Gegevens ontleend aan „Bank of England Quarterly Bulletin”. Alle minustekens geven een verslechtering van de liquiditeitstoestand aan, hetzij door een negatief saldo op lopende rekening of op kapitaalrekening, door goudafgifte of door vermeerdering van kortlopende schulden aan het buitenland. Vandaar dat de regels 1 plus 2 hetzelfde totaal vertonen als regels 4 plus 5. Het komt mij voor dat deze manier duidelijker is dan die waarbij men een vermeerdering van de goudvoorraad met een minusteken aangeeft. De rekeningen 1 - 2 - 4 en 5 geven steeds saldi aan; het saldo 2 van de kapitaalrekening is dus negatief als leningen aan het buitenland groter zijn dan terugbetalingen door het buitenland; het saldo 5 van de korte schulden is negatief als de vermeerdering van schuld aan het buitenland groter is dan terugbetaling op die schuld.

⁶⁾ Gegevens ontleend aan U.S.A. Department of Commerce, Survey of Current Business.

⁷⁾ Cursivering van mij. De door Hayes gebruikte groepering van getallen wijkt af van die van tabel 3; de tendenties zijn globaal genomen hetzelfde.

TABEL 4.

Specificatie van Amerikaanse kapitaaluitgaven volgens
verschillende gebieden ⁸⁾

(in mln. \$)

Gebieden	1962	1963	Totaal 1962 en 1963	In procenten van totaal 1962 en 1963
West-Europa, incl. Ver. Koninkrijk ..	1.258	1.613	2.871	39,4
Canada	634	870	1.504	20,6
Japan	516	920	1.436	19,6
Overige	805	679	1.484	20,4
Totaal	3.213	4.082	7.295	100

Uit tabel 4 blijkt dat, in tegenstelling tot hetgeen men vaak denkt, slechts rond 20 pCt. van de Amerikaanse kapitaaluitgaven naar de ontwikkelingslanden gaat; 40 pCt. gaat naar West-Europa, en rond 20 pCt. naar Canada en naar Japan.

Men spreekt met betrekking tot deze sterke Amerikaanse kapitaalbelegging in het buitenland wel eens van Amerikaans imperialisme. Dat is niet hartelijk. Het is bovendien onjuist. Het imperialisme uit de tijd vóór 1914 of vóór 1939 belegde een (met uitzondering van Groot-Brittannië) zelf verdiend overschot in hetgeen men nu ontwikkelingslanden noemt. Dit leidde, al dan niet gebonden aan invoer uit het kapitaalverstrekkende land, in elk geval tot een vergroting van de uitrusting van het ontwikkelingsland met nieuwe kapitaalgoederen. Het nieuwe element dat Amerika speciaal ten aanzien van West-Europa in deze aangelegenheid heeft gebracht is van geheel andere aard. Men koopt bestaande ondernemingen, „moderniseert” deze meer of minder, maar financiert deze lange transactie voor een aanzienlijk deel met kort geld, geleend van het betrokken land zelf. Wat men van het oude imperialisme ook mag zeggen, dit kunststuk heeft het nooit volbracht ⁹⁾.

Om de steeds sterker wordende onwil van de betrokken Europese landen tegen de toeneming van hun korte vorderingen in dollars te overwinnen, heeft men in Amerika een aantal nieuwe technieken uitgevonden, die op korte termijn gezien de schijn hebben het internationale betalingsverkeer te versterken en dit op lange termijn met zekerheid ondermijnen.

De *swap-overeenkomsten*, waarbij de Verenigde Staten

⁸⁾ Gegevens ontleend aan I.M.F. Balance of Payments Yearbook.

⁹⁾ Uit de International Financial Statistics (april 1965) kan men een toeneming berekenen van de buitenlandse korte vorderingen tegen de dollar tussen eind 1961 en eind 1963, variërend van \$ 3.610 mln. tot \$ 4.710 mln. Men mag dus veilig aannemen dat de \$ 7.295 mln., vermeld in tabel 4, voor de helft of meer gefinancierd is met kort geld door de „belegging ontvangende landen” zelf.

en een ander land zich wederkerig verplichten gedurende een zeker tijdvak, variërend van 3 tot 12 maanden, een zeker bedrag aan eigen valuta beschikbaar te houden voor omwisseling tegen de andere valuta, gebaseerd op vaste pariteit, voldoen aan de klassieke definitie van inflatie: „Het scheppen van financieringsmiddelen niet verkregen uit eigen of anderer lopende bijdragen tot het productieproces” ¹⁰⁾. In gewone bedrijfstaal is het niet veel anders dan wisselruiterij, „fabrication de billets de complaisance”, of „kite-flying”.

De „*Roosa bonds*”, waaraan de uitvinder terecht zijn naam heeft verbonden, zijn een combinatie van lang, middellang en kort krediet; zij hebben een looptijd van 15 - 24 maanden en zijn niet verhandelbaar; zij luiden in de valuta van de crediteur, maar desgewenst kunnen zij binnen twee dagen in driemaands Amerikaans schatkistpapier worden omgezet. Zij voldoen dus aan: elk wat wils.

Het beste dat men van deze nieuwe creaties kan zeggen is, dat zij maar een beperkte markt hebben gevonden. Aan „*Roosa bonds*” is tot dusver niet meer geplaatst dan \$ 1,5 mrd. De swap-overeenkomsten zijn uitgebreid tot rond \$ 2,65 mrd. ¹¹⁾; zij zijn bij verschillende gelegenheden gebruikt en werken uitstekend zolang het niet te hard waait; het opgenomen bedrag is niet meer dan zeg \$ 300 mln.

Het essentiële kenmerk van deze nieuwe financieringsmiddelen stelt duidelijk in het licht op welk doel de monetair politiek van de Verenigde Staten in de afgelopen jaren (d.w.z. tot de rede van president Johnson op 10 februari jl.) vrijwel uitsluitend is gericht. *Niet het opheffen of verminderen van het tekort op de betalingsbalans is het eigenlijke doel, maar de bescherming van de Amerikaanse goudvoorraad*. Men beoogt een soort Stillhalte voor de Amerikaanse goudafgiften, zoals men in 1931 en volgende jaren voor Duitse betalingen heeft gekend, een politiek van „window-dressing” voor de gemiddelde Amerikaan die weinig belangstelling heeft voor zijn betalingsbalans, maar ongerust wordt als hij „zijn” goudvoorraad ziet dalen.

Het verschil met het Duitsland van 1931 is natuurlijk dat Amerika wel wil en ook kan betalen, mits dit niet neerkomt op contante betaling in hard goud, maar in fiduciair papier. Dit specifiek Amerikaanse standpunt is zelden openlijk geformuleerd; het is misschien meer dan drie jaar geleden het duidelijkst gesteld door Prof. Angell (Columbia University) in zijn kritiek op het plan van Triffin: „Eliminating the use of monetary gold to make

¹⁰⁾ Verslag van De Nederlandsche Bank N.V., 1950, blz. 65.

¹¹⁾ „The Wall Street Journal”, 2 april 1965; de grootste bedragen zijn gecontracteerd met de zwakste wederpartijen: Verenigd Koninkrijk \$ 750 mln.; Italië \$ 450 mln.

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning
en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

international settlements in all ordinary circumstances" ¹²).

Goud voor de Amerikanen en papier voor de buitenlanders. Dat is de leus die de gemiddelde Amerikaan bekoort. En deze gehechtheid aan het goud voor binnenlands verkeer verklaart ook waarom president Johnson tot het laatst toe getalmd heeft om de wettelijke gouddekking voor de binnenlandse circulatie te verlagen. Tweemaal, in oktober en november jl., is de gouddekking voor „notes and deposit-liabilities” van de Federal Reserve Bank gezakt tot 28,6 pCt., het laagste percentage dat ooit is voorgekomen en maar even boven het wettelijke minimum van 25 pCt. Eerst op 28 januari jl. kwam Johnson met zijn voorstel om althans de deposito's vrij te stellen van de eis van 25 pCt. gouddekking. Daarmee is na de ondertekening op 3 maart ongeveer \$ 5 mrd. goud vrijgekomen voor internationale betalingen.

De keerzijde van deze gehechtheid aan „goud voor Amerikanen” is de hardheid, waarmee het Amerikaanse papier aan buitenlanders is en wordt opgedrongen. Gordon schrijft: „United States monetary authorities have put strong pressure on foreigners to accept short-term balances . . . foreigners accepted them under duress and might liquidate them at our inconvenience” ¹³).

Ook bij de officiële geboorte van de goud-wisselstandaard in 1922 is dwang en druk niet uitgebleven ¹⁴). Maar deze was incidenteel en dus van voorbijgaande aard. Het heeft er veel van dat de Amerikanen de dwang nu als een normaal element van het internationale bestel zijn gaan beschouwen.

Lezers van rijpere leeftijd kunnen zich misschien het euvel herinneren van de gedwongen winkelnering: de verplichting door de werkgever opgelegd aan zijn arbeiders om hun eerste levensbehoeften te kopen in een winkel van de werkgever. Dit kwaad is al tientallen jaren geleden uitgeroeid. Gaat het nu, honderdduizend keer vergroot, in de internationale sfeer herleven als *gedwongen banknering*? De verplichting, door Amerika binnenskamers opgelegd aan andere landen om een groter of kleiner deel van hun liquide middelen in dollarpapier te beleggen, gaat

¹²) „The Economic Journal”, december 1961, blz. 697. Een soortgelijke gedachtegang vindt men bij Prof. Gordon (Texas) in zijn artikel in „The American Economic Review”, maart 1963, blz. 141: „Incidentally a pure „goldholdings’ balance might be better as a measure of what is happening to the balance of payments”.

¹³) „The American Economic Review”, december 1963, blz. 1102.

¹⁴) Maurice Niveau in zijn artikel in de „Revue d'Economie Appliquée”, oktober-december 1954, blz. 518, wijst in dit verband op de rol van de Bank of England tijdens de Conferentie van Genua in 1922 en beroept zich daarbij op het boek van wijlen Nurkse (Columbia): „International Currency Experience”, League of Nations, Genève 1944, blz. 42 en 43.

lijnrecht in deze richting. Maar het ziet er niet naar uit dat deze opzet kans van slagen heeft. Men moet er zich alleen over verbazen, dat verzet tegen de gedwongen banknering zolang is uitgebleven.

De rede van president De Gaulle op 4 februari jl. is het signaal geweest voor de liquidatie van het accres van Franse dollarvorderingen; de goudafgifte uit dien hoofde alleen beliep reeds \$ 482 mln. in het eerste kwartaal van dit jaar. De Amerikaanse verwijten tegen deze maatregel zijn niet gemotiveerd; de liquidatie van „balances recently acquired” is uitdrukkelijk voorzien in art. VIII, sectie 4, sub (a) (1) van het I.M.F.-akkoord. West-Duitsland was trouwens, zij het met minder publiciteit, reeds voorgegaan door over het jaar 1964 zijn goudvoorraad te vermeerderen met \$ 400 mln., waarvan naar schatting de helft uit de Verenigde Staten ¹⁵). En de vice-voorzitter van de Commissie van de E.E.G. betoogde op 23 maart jl. de wenselijkheid om de Amerikaanse investeringen in de geïndustrialiseerde landen van West-Europa te beperken om de inflationistische spanningen in deze landen als gevolg van deze investeringen te verminderen. Dezelfde gedachtegang vindt men in het laatste jaarverslag van De Nederlandsche Bank (blz. 25).

Het totale goudverlies van de Verenigde Staten over de eerste vier maanden van dit jaar beliep \$ 991 mln.; de goudvoorraad daalde tot \$ 14,4 mrd.; de liquide vorderingen tegen de dollar (voor zover bekend) stegen niettemin tot \$ 32 mrd. ¹⁶). Of de bekende maatregelen van president Johnson, aangekondigd op 10 februari jl., dus zes dagen na de persconferentie van De Gaulle, voldoende effect zullen hebben om de stroom te keren, moet worden afgewacht.

Een veeg teken is misschien dat ruim een week nadat Johnson had gesproken, de Chase Manhattan Bank of New York onder presidium van David Rockefeller haar plan bekend maakte tot fusie van al haar Afrikaanse belangen met die van de Standard Bank of London; naar verluidt zou hier een bedrag aan nieuw geld bij betrokken zijn van meer dan \$ 200 mln. In elk geval is deze politiek geheel in overeenstemming met de reeds in 1964 door Rockefeller uitgesproken mening, dat in de eerste plaats de positie van New York versterkt moet worden als „financial centre of the world” ¹⁷).

„The business of America is business”

Pretoria.

Prof. Dr. Ir. J. GOUDRIAAN.

¹⁵) „New York Times”, mei 1965.

¹⁶) „Monthly Review Federal Reserve Bank of New York”, maart 1965, blz. 58.

¹⁷) „International Monetary Reform and the New York Banking Community”, opgenomen in het compendium van H. G. Grubel: „World Monetary Reform, Plans and Issues”, Stanford and London 1964, blz. 150-159.

EERSTE TUSSENTIJD'S BERICHT
Vraag een exemplaar van dit zojuist verschenen tussentijds bericht bij Uw bankier of commissienair of zend een briefkaart aan Interunie.

Interunie

N.V. Internationale Belegging Interunie, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

Om een nieuwe loonpolitiek

Recente gang van zaken.

Precies halverwege het lopende jaar, nl. op 1 juli jl., heeft het College van Rijksbemiddelaars op ditmaal unaniem advies van de Stichting van de Arbeid een beschikking vastgesteld, waarbij de mogelijkheid tot uitbetaling van de omsteden uitkering ineens van 2 pCt., maar dan in twee fasen, werd geopend.

Eerst met deze beschikking zijn — althans op centraal niveau — de onderhandelingen over de loonontwikkeling in 1965, welke eind vorig jaar gevoerd werden, afgesloten. De vakcentralen hadden 7 pCt. gevraagd, ze hebben deze uiteindelijk gekregen. Doek, zo is men geneigd te verzuchten. Het moet bij een verzuchting blijven, want ook al valt het doek over *dit* drama, het rijst ogenblikkelijk weer voor de opvoering van andere stukken, die wel in staat zullen zijn de liefhebbers in spanning te houden. Het zojuist beëindigde werk vertoonde reeds alle trekken van toekomstige opvoeringen.

De bijzondere uitkering kwam immers pas tot stand, nadat de regering een aantal knopen had doorgehakt. De Stichting van de Arbeid, met een hopeloos verdeeld werkgeversfront, was er niet uitgekomen. Ook de onderhandelingen eind vorig jaar konden niet in de Stichting zelve worden afgesloten. Ook toen kwam de afronding — annex uitkeringsstaartje — pas na interventie van de regering, welke overigens de onderhandelingen vanaf het begin had gefrustreerd.

Ook over de Philips-c.a.o. — het eerste langlopende contract — kon in de Stichting geen overeenstemming worden verkregen; de beperkte indexclausule vormde het struikelblok. Het College van Rijksbemiddelaars — in feite de regering — nam hierbij de (gunstige) beslissing.

Het moeilijke vraagstuk van georganiseerden-ongeargandiseerden is nog niet opgelost. De ingestelde werkgroep houdt de mogelijkheid hiertoe open, maar zij kan geen ijskast zijn. Het ei moet nu eenmaal worden uitgebroed, hetgeen met zoveel explosieven een gevaarlijke operatie is.

Inmiddels beginnen de onderhandelingen voor het volgend jaar welhaast de aandacht te vragen. De vakbeweging heeft reeds laten weten, dat zij niet langer bereid is op dezelfde basis als vorig jaar te onderhandelen. Ook werkgevers, regering en S.-E.R. schijnen overtuigd, dat drastische wijzigingen in het loonpolitieke systeem onvermijdelijk zijn.

Omstandigheden waaronder het overleg moet plaatsvinden.

Dit zijn de omstandigheden, waaronder de discussies in de Stichting van de Arbeid en de Sociaal-Economische Raad moeten plaatsvinden over de door de drie vakcentralen gezamenlijk ingediende voorstellen inzake de toekomstige wijze, waarop de loonvorming in ons land dient te verlopen. Een Stichting van de Arbeid, die over vrijwel alle belangrijke zaken verdeeld is. Ook de S.-E.R. — Minister Veldkamp heeft er onlangs in de Eerste Kamer nog op gewezen — slaagt er steeds minder in tot unanieme adviezen te komen. Er is bovendien haast bij. In het komende najaar moet het bouwsel stevig genoeg zijn om de druk van de komen-

de loononderhandelingen te dragen. Van vele kanten wordt derhalve een bereidheid gevraagd om snel tot overeenstemming te komen. Gebeurt dat niet, dan spoelt een ontwikkeling over ons heen, die wellicht ook de laatste restjes van een bewuste loonpolitiek wegvaagt. In theorie is het mogelijk, dat de overheid besluit om de loonpolitieke bevoegdheden weer aan het College van Rijksbemiddelaars terug te geven. Praktisch lijkt dit echter een onmogelijkheid.

Tot nu toe zijn de reacties op de door het N.V.V., N.K.V. en C.N.V. ingediende voorstellen even schaars als vraag geweest. De commentaren zijn tot twee groepen te verdelen: a) die, waarbij voorzichtig de vraag wordt gesteld of dit nu een betrouwbaar schild tegen de kwade economische krachten kan zijn; b) die, bestaande uit een immense krokodilletraan, om wat verloren dreigt te gaan. Dit laatste fenomeen ontsiert de man niet, wanneer er tenminste het besef doorheen schittert van de oorzaken, welke tot wijziging moeten leiden. In het artikel van Prof. Pen vindt men een keur van goede argumenten ¹⁾.

Inhoud van de voorstellen der vakbeweging.

Wat is nu de inhoud van de voorstellen der vakbeweging? De hoofdzaken zijn kort samen te vatten:

a. De onderhandelende partijen zijn vrij om collectieve arbeidsovereenkomsten — zonder voorafgaande goedkeuring — af te sluiten overeenkomstig omstandigheden en de mogelijkheden in de betreffende bedrijfstak of onderneming. Die vrijheid geldt zowel de materiële inhoud der arbeidsvoorwaarden als de structuur der c.a.o. Wat het laatste betreft, zijn zowel maximum-, standaard-, marge- (minimum plus maximum) als minimumregelingen mogelijk. Thans zijn de c.a.o.'s en loonregelingen in elk geval aan maxima gebonden.

b. In verband met het bovenstaande vervalt de noodzaak om op centraal niveau te onderhandelen over de toetsingsmaatstaven. De rechtsgeldigheid van c.a.o.'s is immers niet meer afhankelijk gesteld van goedkeuring door een buiten contractspartijen staande instantie. Wel dient de inhoud der contracten te worden geregistreerd in een centraal register, dat voor belanghebbenden ter inzage openstaat.

c. De zojuist aangeduide vrijheid is niet onbeperkt. In de eerste plaats vindt beïnvloeding vooraf plaats. Partijen dienen bij de onderhandeling namelijk de inhoud van de S.-E.R.-rapporten in aanmerking te nemen, alsmede hetgeen op centraal niveau is overeengekomen met betrekking tot het minimum inkomen en eventuele andere aangelegenheden.

In het algemeen zal met een — vooral op het Centraal Economisch Plan steunend — voorjaarsrapport van de S.-E.R. kunnen worden volstaan, al kan, indien daartoe aanleiding bestaat, ook — evenals thans geschiedt — een najaarsrapport worden vastgesteld. De S.-E.R.-rapporten zullen niet langer dienst doen als basis voor een vast te stellen toetsingsnorm, die afdwingbaar is, maar dienen om de onderhandelende partijen in staat te stellen de bijzondere positie van de betref-

¹⁾ Zie „Inkomenspolitiek: opbouw en afbraak” door Prof. Dr. J. Pen in „E.-S.B.” van 16 juni 1965.

fende bedrijfstak af te wegen tegenover de algemene sociaal-economische factoren.

d. De vrijheid is vervolgens beperkt, omdat de overheid op twee manieren corrigerend kan ingrijpen. Op grond van de wet op het algemeen verbindend en onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten van 1937 kan de overheid c.a.o.'s — juister: bepalingen daarvan — onverbindend verklaren. Deze onverbindendverklaring, waarbij het voor de hand ligt dat de Stichting van de Arbeid hierover adviseert, heeft een beperkte betekenis. Zij ontslaat de contractspartijen slechts van hun — collectieve — verplichtingen. De betrokken werkgevers en werknemers zijn vrij om collectief of individueel nieuwe afspraken te maken. Dit laatste is onder het thans op grond van het B.B.A. vigerende stelsel niet het geval. Er bestaat immers een verbod tot wijziging van reeds geldende lonen en andere arbeidsvoorwaarden, terwijl onverbindendverklaring op grond van het B.B.A. plaatsvindt, voordat de goedkeuring van een c.a.o. in werking is getreden.

Een dergelijke onverbindendverklaring op basis van de wet 1937 moet vooral als een schot voor de boeg worden gezien, met name om de gehele vloot van het Nederlandse bedrijfsleven tot matiger snelheid te manen. Mocht deze maatregel geen succes hebben, dan kan de overheid in laatste instantie een loonstop afkondigen, d.w.z. de feitelijke lonen en andere arbeidsvoorwaarden gedurende een bepaalde periode bevriezen op het niveau, dat op de datum van ingang bestond. Afgezien van het feit, dat een loonstop uiteraard een wel zeer ingrijpende maatregel is, die slechts in uiterste noodzaak gehanteerd moet worden, kleeft hieraan het bezwaar, dat het licht tot discriminaties leidt als gevolg van het verschil in afloopdata der c.a.o.'s. Een c.a.o., die vlak voor de ingangsdatum der loonstop is herzien, wordt minder zwaar getroffen dan c.a.o.'s, die binnen de termijn van de loonstop expireren. Een dergelijke discriminatie dient zoveel mogelijk te worden voorkomen. Een in de tijd verschuivende loonstop, welke de last zoveel mogelijk op alle c.a.o.'s ongeacht afloopdata legt, kan hiertoe in belangrijke mate bijdragen.

Het afkondigen van een loonstop — dat gepaard dient te gaan met een adviesaanvraag aan de S.-E.R. inzake verder te nemen maatregelen en de opheffing van de loonstop — dient na of in samenhang met andere maatregelen (zoals prijspolitieke, budgettaire en monetaire) te worden genomen, indien naar het oordeel van de regering het algemeen belang dat eist. Van tevoren zijn geen nadere normen op te stellen omtrent de vraag wanneer moet worden ingegrepen. Het is de taak van de overheid deze norm in de betreffende omstandigheden nader te concretiseren. Dit is een beleidsvraag, waarvoor zij tegenover het parlement verantwoording schuldig is.

e. Ten slotte zullen in de Stichting van de Arbeid afspraken omtrent het minimum inkomen gemaakt kunnen worden ter bescherming van zwakkere groeperingen. Evenmin als in de laatste twee jaren het geval is geweest, gaat het hierbij om de regeling van een bestaansminimum, maar om een dynamisch element van een loonstructureel karakter. Bij het vervallen van het goedkeuringsbeleid zou het de Stichting echter ontbreken aan middelen om de gemaakte afspraken te doen effectueren. Daarom is een wettelijke regeling vereist, die de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid de be-

voegdheid geeft om bij Algemene Maatregel van Bestuur en op advies van de Stichting van de Arbeid een minimum inkomen bindend vast te stellen.

Korte toelichting.

De ruimte ontbreekt ons voor een uitvoerige toelichting. Het is echter goed op een aantal punten de aandacht te vestigen.

Men kan zeggen, zoals Pen heeft gedaan, dat een wijziging van het systeem onontkoombaar is, omdat een privaatrechtelijk orgaan als de Stichting van de Arbeid een zo zware publieke taak als de beheersing der loonontwikkeling niet aan kan. Dat dit gecompliceerde systeem onder de heersende omstandigheden een te zware last is geweest, valt niet te ontkennen (de vakbeweging had in 1962 overigens een draaglijker methode voorgesteld). Bedacht dient evenwel te worden, dat er toen na de complete mislukking van het systeem der gedifferentieerde loonvorming geen ander alternatief was dan een overheveling van bevoegdheden van het College van Rijksbemiddelaars naar het bedrijfsleven. Evenmin mag worden vergeten, dat de regering het overleg in de Stichting van het begin af volkomen heeft gefrustreerd.

Met de introductie van het thans geldende systeem werd vooral ook beoogd een grotere vrijheid voor het bedrijfsleven en een terugdringen van de overheidsinvloed. Daar is in feite niets van terechtgekomen. Zo kwam het eerste halfjaarlijkse rapport van de S.-E.R. tot stand onder een dreigende loonstop. Slechts met moeite kon de regering van haar voornemen, dat door de centrale werkgeversorganisaties was gesteund, worden afgebracht. Van de door de vakbeweging noodzakelijk geachte operationele ruimte van 3 pCt. werd nog 0,3 pCt. afgedongen; de beruchte toetsingsnorm van 2,7 pCt. kwam tot stand. Er is reeds op gewezen hoe de werkgevers zich bij de onderhandelingen voor 1965 achter de rug der regering hebben verscholen en hoe laatstelijk de grootste werkgeversorganisatie, het C.S.W.V., dat deed bij de onderhandelingen over de bijzondere uitkering.

Men kan zich natuurlijk afvragen, of het niet voldoende is om de overheid tot een wat terughoudender beleid te brengen en de centrale organisaties van het bedrijfsleven tot een moediger dragen van hun verantwoordelijkheden aan te manen. De ervaringen der laatste jaren laten ons evenwel geen ruimte tot illusies. Welke wijsheid is bestand tegen de verleidelijkheden, die nu eenmaal aan het systeem eigen zijn?

De overheid heeft immers haar eigen doelstellingen met betrekking tot het sociaal-economisch beleid. Het verlangen om een verlaging van loon- en inkomstenbelasting door te voeren, de wens tot een structurele verhoging der A.O.W.-uitkeringen, het streven om de capaciteit van de bouwnijverheid uit te breiden zijn belangrijke zaken. Bij de afweging van de onderscheiden doelstellingen wordt de loonontwikkeling echter al te gemakkelijk tot sluitpost gemaakt. De interim-adviesaanvraag van medio 1964 vormt in dit opzicht een duidelijke demonstratie.

Beziez men de onderscheiden instrumenten van economische politiek, dan is ook in dit opzicht de loonpolitiek sluitpost. In die zin namelijk dat hetgeen andere instrumenten niet of onvoldoende kunnen realiseren — t.w. een stabilisering van de conjunctuurbeheersing — door de loonpolitiek moet worden gedragen.

Wanneer na een jarenlange periode van betalingsbalansoverschotten — vooral ook bestaanbaar door een structureel te laag loon- en prijspeil in ons land — het monetaire en budgettaire beleid niet in staat is de effecten hiervan in voldoende mate te neutraliseren, hoe kan dan van de loonpolitiek verwacht worden, dat van haar een dergelijke matigende invloed uitgaat? Ook op de arbeidsmarkt zijn vraag- en aanbodverhoudingen niet slechts psychologische, maar primair economische grootheden.

Bij alle twijfels, die men omtrent de effectiviteit van het door de vakbeweging voorgestelde systeem mag koesteren, is het goed te bedenken, dat wij met ons doorwrocht systeem van loonvorming er niet in geslaagd zijn de conjuncturbeweging in de hand te houden. Het is nauwelijks een vraag meer, dat de loonpolitiek eerder procyclisch dan anticyclisch heeft gewerkt.

Ook al zou men willen afzien van de zwarte loonvorming, dan kan men zeker niet blind blijven voor het feit, dat de zo zorgvuldig vastgestelde normen in de praktijk niet gerealiseerd konden worden. De 2,7 pCt. van 1963 werd overschreden, de 10 pCt.-norm voor 1964 — waarbij rekening moet worden gehouden met het feit dat de loonoperatie 1964 een structurele aanpassing van ons loon- en prijspeil aan het buitenland beoogde — werd in aanzienlijke mate overschreden, de 5 pCt.-norm voor 1965 is (afgezien van de uitkering ineens, die in overeenstemming is met de norm) reeds overschreden.

In een situatie van een overspannen arbeidsmarkt is dit ook nauwelijks te vermijden. Het systeem beoogt de bedrijfstakken de vrijheid tot differentiatie te laten; de norm is slechts een gemiddelde. De praktijk is echter onvermijdelijk geweest, dat de norm als minimum werd gezien. Men heeft dan de keus: of de norm wordt overschreden of van een differentiatie komt niets terecht. Men kan zich dan afvragen of in een periode, waarin het systeem zijn houdbaarheid moet bewijzen, het erg zinnig is om met dergelijke afdwingbare normen te werken. Te minder, waar het in een dergelijke situatie tot allerlei subjectieve beoordelingscriteria leidt: wiens voorstellen wil men werkelijk doorzien, waar laat men een overschrijding toe? Het is duidelijk, dat het antwoord op deze vragen niet geheel los staat van de machtspositie der bedrijfstakken of ondernemingen.

Dat de loonpolitiek tot sluitpost is gemaakt is erg genoeg. Onhoudbaar wordt het wanneer de sluitpost in werkelijkheid wordt overschreden. Zo komen immers de centrale organisaties van werkgevers en werknemers in een onmogelijke positie, wanneer zij neen tegen bepaalde voorstellen zouden moeten zeggen, maar individuele werkgevers — onder druk gezet door de spanningen op de arbeidsmarkt — betalen het verbodene toch uit.

De vakcentralen beogen met het door hun voorgestelde om op het terrein der lonen en andere arbeidsvoorwaarden de mogelijkheid een geleidelijker en minder schoksgewijze ontwikkeling te scheppen. Het huidige systeem heeft geleid tot kortlopende contracten (meer

dan 90 pCt. der c.a.o.'s heeft een looptijd van één jaar) en tot concentratie van de afloopdata, behoudens een enkele uitzondering, op 1 januari en 1 april. Dit stelt onze economie aan enorme spanningen en schokken bloot. De voorwaarden die voor de effectieve bevloeding van de loonontwikkeling zijn pas geschapen wanneer er een grotere spreiding der afloopdata mogelijk is en vele c.a.o.'s een looptijd van twee of drie jaar zullen bezitten. Dit kan slechts door de onderhandelende partijen een grote mate van vrijheid te geven.

Durft men dat aan, dan zijn hiermede de mogelijkheden voor een geleidelijker — en dus ook beter te overziene — ontwikkeling geschapen.

Wie aldus durft door te denken, ziet eveneens mogelijkheden om op vrijwillige basis op centraal niveau tot afspraken te komen — zonder dat deze ook alle afdwingbaar zijn — voor bepaalde onderdelen der arbeidsvoorwaarden. Een programmering in de tijd van sociale en economische desiderata kan een belangrijke steun zijn voor het totale economische beleid. Al te veel hebben we in het verleden aan het bestaande vast willen houden totdat de norm verlegd kon worden. Men denke aan de plotselinge en vrijwel algemene invoering van de arbeidstijdverkorting. Het voorzichtig begin, dat thans in het Philips-contract is neergelegd, biedt ook hier de mogelijkheid tot geleidelijker ontwikkelingen.

Slotbeschouwing.

Men kan uiteraard twisten over de vraag of het voorgestelde systeem voldoende waarborgen biedt voor het in de hand houden der economische ontwikkeling. Wellicht valt op papier een ontwerp te geven met meer waarborgen. Het zal niet hanteerbaar blijken. En de belangrijkste vraag die thans beantwoord moet worden is hoe men aan een hanteerbaar systeem kan komen.

Het voorgestelde systeem is bovendien meer — kent ook aan de overheid een grotere invloed toe — dan in de meeste andere landen bestaat. Het gaat dan ook niet op om te zeggen, dat wij bezig zijn los te laten ook andere landen kennelijk trachten te bereiken. De bevoegdheid om een loonstop tezamen met andere maatregelen, bijv. op fiscaal, budgettair en monetair terrein, af te kondigen is niet alleen een ingrijpend middel om in bijzondere situaties in te kunnen grijpen, het verschaft — mede gezien de mogelijkheid om c.a.o.'s verbindend te verklaren — de overheid een zware stok achter de deur om het bedrijfsleven onder druk te zetten.

In dit opzicht kan men trouwens een duidelijke parallel zien tussen wat thans op het terrein van de loonpolitiek door de vakbeweging is voorgesteld en de bevoegdheden op het terrein van de prijspolitiek. De Prijzenwet en de Wet Economische Mededinging vertonen een zelfde structuur wat de overheidsbevoegdheden betreft, nl. in bijzondere situaties ingrijpen als het algemeen belang dat vereist.

Amsterdam.

Drs. W. OLT Hof.

(I.M.)

DE VRIES ROBBÉ & Co. N.V.

Het cadeaustelsel

Wet en Praktijk

Het cadeaustelsel is weer in discussie. De directe aanleiding hiertoe is de installatie in december 1964 van de Commissie Ordelijk Economisch Verkeer door de Staatssecretaris van Economische Zaken. Diens overwegingen tot de instelling van deze Commissie, die onder voorzitterschap staat van oud-Minister Zijlstra, komen neer op de redenering dat er door het overheidsbeleid ter bescherming van de vrijheid van mededinging en bedrijfsuitoefening en door de economische ontwikkeling thans relatief meer economische vrijheid is dan in de periode van enkele jaren na de oorlog. Daar deze ontwikkeling zich in de toekomst ongetwijfeld zal voortzetten groeit met het groter worden van de vrijheid ook het gevaar voor uitwassen bij het gebruik van die vrijheid. Dit deed voor de bewindsman de vraag rijzen of de huidige wetgeving in die te verwachten ontwikkelingen voldoende ruimte laat tot optreden tegen mogelijke ontsporingen. Gedacht wordt hierbij in de richting van een betere coördinatie van op dit terrein reeds bestaande wetten zoals de Wet Beperking Cadeaustelsel, de Winkelsluitingswet en de Uitverkopenwet door deze te verwerken in een meer algemene wettelijke regeling ter bevordering van het ordelijk economisch verkeer, waarin desgewenst tevens nieuwe elementen zouden kunnen worden opgenomen.

Kan men twijfelen aan de zin en zelfs de mogelijkheid enkele thans bestaande wetten zonder meer te bundelen tot één geheel, waarvan de som niet groter is dan de som van de delen ¹⁾, over de mogelijkheden en de meest wenselijke inhoud van een algemene wettelijke regeling van het brede en complexe terrein van het ordelijk economisch verkeer is een oordeel minder snel gereed. Het betreft dan ook een materie, waarvoor reeds jaren in en buiten het Parlement om een Staatscommissie werd gevraagd ²⁾. In een onlangs gehouden inleiding ³⁾ heeft Prof. Mr. W. L. Snijders gewezen op de ietwat wonderlijke levensgang van het begrip „ordelijk economisch verkeer”, dat uit de lucht is komen vallen in de Middenstandsnota 1954 en in de Memorie van Toelichting op het ontwerp van de Wet Beperking Cadeaustelsel 1955. Vervolgens heeft het geruime tijd gesluimerd, totdat het weer enige inhoud kreeg in verband met de adviesaanvraag van de Staatssecretaris van Economische Zaken aan het Hoofdbedrijfschap Detailhandel in 1962, waarna het eind 1964 blijkbaar voldoende burgerrecht had verkregen om de Commissie-Zijlstra zijn officiële naam te geven.

Dat het begrip sinds zijn geboorte aan concrete inhoud heeft gewonnen, kan intussen niet worden gezegd, zo het al mocht worden verwacht. Ook Prof. Snijders houdt zich daarom aan de ministeriële opvatting ten tijde van de behandeling van de cadeauwet, dat het ordelijkheidsbegrip

¹⁾ Vgl. Mr. O. Leyendekkers: „Wettelijke regeling van de concurrentie” in „De Naamloze Vennootschap”, februari 1964, blz. 164. Vgl. ook Prof. Mr. W. L. Snijders: „Mededinging en mededingingsrecht”, 1964, blz. 24 en 25.

²⁾ Vgl. Prof. Mr. J. M. Polak: „Middenstand en ontoelaatbare mededinging”, opgenomen in „Middenstand en Maatschappij”, 1962, blz. 68 e.v.

³⁾ Namelijk ter gelegenheid van een door de detailhandelsorganisaties in de sectoren van de huishoudelijke artikelen en de textielbranche belegde studiebijeenkomst op 24 mei 1965 te Scheveningen. De tekst van deze inleiding is opgenomen in „Gemengde Branche”, juni 1965.

geen criterium is om vast te stellen wat ordelijk is en wat niet, maar een samenvattende typering van uiteenlopende gezichtspunten. Dit leidt hem tot de conclusie dat het dan ook niet goed mogelijk lijkt in abstracto, dus los van concrete problemen en omstandigheden, aan te geven welke inhoud een wetgeving ter bevordering van een ordelijk economisch verkeer moet hebben. De taak van de Commissie-Zijlstra wordt hierdoor niet eenvoudiger.

In het geheel van verschijnselen in de praktijk van het economisch verkeer nemen de verschillende vormen van het cadeaustelsel een belangrijke plaats in. De wettelijke regeling van deze materie is te vinden in de Wet Beperking Cadeaustelsel, die dateert uit 1955. Zonder op de historie van haar totstandkoming in te gaan, kan worden gesteld dat deze wet, tegen de achtergrond van de overweging dat bij toepassing van het cadeaustelsel ondernemers, die van het verhandelen van als geschenk gebruikte goederen hun normaal bedrijf maken, op onbillijke wijze worden beconcurrereerd en de consument in zijn oordeelvorming over de prijs van de hoofdprestatie waaraan het geschenk is gekoppeld wordt bemoeilijkt, een beperking van de uitwassen van de concurrentiestrijd beoogt te bereiken. Zij verbiedt daartoe niet alle geschenken, doch beperkt zich tot de branche-vreemde goederen, laat zegels, bonnen e.d. buiten beschouwing en staat uitdrukkelijk een drietal uitzonderingen op het verbod toe.

De eerste betreft „het op grond van de verstrekking van een goed aanbieden en verstrekken van een geschenk in de vorm van een goed, dat pleegt te worden gebruikt of verbruikt bij het gebruiken of verbruiken van een goed als het eerst bedoelde, mits het geschonken goed voorzien is van een bij normaal gebruik in het oog vallend, onuitwisbaar kenmerk, dat daaraan een duidelijk reclamekarakter geeft”. Kortheidshalve zullen wij deze categorie aanduiden als de consumptieverwante reclame-artikelen. De tweede uitzondering betreft het aanbieden en verstrekken van geschenken in de vorm van kleinigheden van geringe waarde, terwijl ten slotte het naar algemeen of plaatselijk gebruik op gezette tijden aanbieden en verstrekken van geschenken is toegestaan.

Beide laatstgenoemde cadeauvormen, die naar hun aard van relatief geringe invloed zijn op de structuur van de distributie, verder buiten beschouwing latend, kan worden gesteld dat de praktijk van het cadeaustelsel na de totstandkoming van de wet zich globaal langs twee wegen heeft voltrokken. Enerzijds is gebruik gemaakt van de mogelijkheden die de wettelijke bepaling omtrent de consumptieverwante reclame-artikelen biedt, anderzijds hebben zich nieuwe vormen ontwikkeld waarvan men zich kan afvragen of zij in de wet buiten schot zouden zijn gebleven, indien zij ten tijde van het tot stand komen van de wet reeds in praktijk waren gebracht.

Wat de eerste categorie betreft blijkt de jurisprudentie over de vraag van de consumptieverwantschap tussen twee artikelen tot een zo ruim terrein van cadeaumogelijkheden te hebben geleid, dat het twijfelachtig is of de getolereerde praktijk in overeenstemming mag heten met de bedoelingen van de wet. Als bijv. het Hof te Arnhem in 1962 theebladen en theetafels met opklapbare poten als goederen beschouwt welke consumptieverwant zijn met thee en koffie, is hier

een verband gelegd dat de weg opent voor een onafzienbare reeks andere quasi-consumptieverwante geschenken. Dat de branches, uit welker assortiment deze geschenkartikelen gewoonlijk afkomstig zijn, met deze ontwikkeling weinig ingenomen zijn, is wel begrijpelijk.

De tweede hierboven genoemde categorie van cadeauvormen, welke zijn aan te duiden als de bijbetalings-systemen, komt neer op het in koppelverkoop aanbieden van artikelen tegen prijzen die — althans volgens de mededelingen van de aanbieder — aanmerkelijk lager zijn dan de in de „normale” detailhandel gebruikelijke. Deze bijbetalingssystemen konden ontstaan, omdat de wet met het geven van geschenken gelijk stelt het aanbieden van artikelen tegen een voor de schijn gevraagde prijs. Door nu voor een toegiftartikel een prijs vast te stellen die hoger is dan een voor de schijn gevraagd bedrag, valt men niet binnen de werkingssfeer van de wet. Dat dit systeem in de praktijk een grote omvang heeft aangenomen mag genoegzaam bekend worden verondersteld. In de detailhandels-sfeer zijn het de levensmiddelenfiliaalbedrijven en in de produktiesfeer de fabrikanten in de levensmiddelensector in ruime zin, die door toepassing van deze, verkoopbevordering en klantenbinding beogende, systemen hun onderlinge concurrentiestrijd verplaatst hebben naar het terrein van de duurzame gebruiksartikelen, zonder echter de detailhandelsfunctie in deze sectoren te willen uitoefenen.

Men kan zich afvragen of dit een gewenste ontwikkeling is in de distributiestructuur. Het is bovendien duidelijk dat koppelverkoopacties leiden tot een belangrijke mate van prijsversluiering, omdat de prijszetting van de „stunt”-artikelen niet op een economisch verantwoorde calculatie is gebaseerd, en de kosten ten dele zijn verdisconteerd in de prijzen van het levensmiddelenassortiment resp. van het hoofdartikel waarvan de omzet door deze acties moet worden gestimuleerd. Het thans door zovelen toegejuichte en ook door de overheid bevorderde streven naar prijs- en kwaliteitsbewustheid van de consument kan toch moeilijk voorbijgaan aan de toenemende ondoorzichtigheid van de markt, die van de toepassing van deze systemen het gevolg is.

Nauw hiermee verbonden is het feit dat de begeleidende publiciteit, en in het bijzonder de ter ondersteuning van de aanbieding met begrippen als „vergelijkbare winkelwaarde” gesuggereerde voordelen, niet zelden als misleidende reclame moet worden aangeduid, en de branches in de detailhandel die soortgelijke artikelen als normaal onderdeel van hun assortiment voeren, het odium van te hoge prijzen bezorgt ⁴⁾. De vraag rijst in dit verband of de in 1963 tot stand gekomen Nederlandse Code voor het Reclamewezen, waarover men thans niet veel meer verneemt, van betekenis kan zijn (of worden) bij het tegengaan van deze onjuiste prijsvergelijkingen. Men kan immers moeilijk volhouden dat de reclame-uitingen, welke veelal met bedoelde ver-

koopmethoden gepaard gaan, voldoen aan de bepaling van de Code; dat „reclame-uitingen geen beschrijvingen, meldingen en/of beelden behoren te bevatten welke direct of indirect het publiek omtrent de waarde, inhoud of doelmatigheid van een aangeboden artikel of dienst misleiden” (art. 6) ⁵⁾.

De Wet Beperking Cadeaustelsel 1955 plaatsend tegenover de praktijk van het cadeaustelsel na 1955 is de conclusie dat zowel de interpretatie van de wet door de rechterlijke macht als de mazen van de wet zelf, hebben geleid tot toepassing van het cadeaustelsel in een omvang die de wetgever van 1955 moet hebben verrast. Of, gegeven deze wet, de ontwikkeling anders had kunnen zijn, is eigenlijk niet eens zo waarschijnlijk. Aalberse, door wiens toedoen in 1915 art. 328 bis over de oneerlijke concurrentie in het Wetboek van Strafrecht werd opgenomen, schreef toen reeds, dat de oneerlijke concurrentie steeds slimmer is dan de wetgever. Deze uitspraak kan een waarschuwing zijn voor wie zich beraadt over de juiste juridische opzet van een wettelijke regeling.

In zijn reeds genoemde inleiding ³⁾ vestigde Prof. Snijders er de aandacht op dat de huidige Wet Beperking Cadeaustelsel eigenlijk een vreemde eend is in de bijt van de moderne sociaal-economische wetgeving, welke immers meestal een machtigingswetgeving is. De huidige cadeauwet is daarentegen een wet van klassieke structuur. De wet zelf regelt wat wel en wat niet geoorloofd is, de rechter past de wet toe en de administratie, die in vele andere economische wetten zo'n grote rol speelt, ziet hier haar taak beperkt tot het verlenen van ontheffingen. Snijders is dan ook van oordeel dat de klassieke structuur voor deze materie niet geschikt is en hij geeft de voorkeur aan een zodanige formulering van een beperkt aantal algemene normen, dat de toepassing ervan met de ontwikkeling van de betrokken economische verschijnselen kan mee-evolueren.

Betekent Snijders' conclusie dat hij het niet wenselijk acht aan de bezwaren en tekortkomingen van de huidige cadeauwet tegemoet te komen door wijziging en uitbreiding van de wet zonder haar klassieke karakter aan te tasten, in feite zou een zodanige aanpassing niet eens meer mogelijk zijn. De huidige wet is immers gebaseerd op het onderscheid tussen branche-eigen en branche-vreemde goederen, waarbij de verbodsbepalingen zich beperken tot het ten geschenke geven van branche-vreemde goederen. Hadden de juridische begrippen branche-eigen en branche-vreemd ten tijde van de voorbereiding van de wet, nu meer dan tien jaar geleden, aan de hand van de branche-afbakening in de vestigingsbesluiten nog een vrij duidelijke en concrete inhoud, op het ogenblik kan dit moeilijk worden gesteld. Door de snelle ontwikkeling van de parallelisatie in de detailhandel in de jaren na de totstandkoming van de wet sluiten deze begrippen niet meer aan bij de thans bestaande economische praktijk, hetgeen een duidelijke illustratie is van Snijders' bezwaar dat een klassieke struc-

⁴⁾ In dit verband wordt in de discussie wel gewezen op de mogelijke voordelen van een wetgeving die is geïnspireerd door de in Duitsland van kracht zijnde „Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb”, doch hierover bestaat geen eenstemmigheid. Vgl. bijv. het hierboven genoemde artikel van Mr. Leyendekkers.

⁵⁾ Een typisch voorbeeld van misleidende en onware reclame door een levensmiddelenfiliaalbedrijf werd aan de kaak gesteld in het informatiebulletin van het Consumenten Contact Orgaan van maart jl.

(I. M.)

N.V. SLAVENBURG'S BANK

tuur van de wet de evolutie van de praktijk niet kan volgen. De praktijk heeft het juridische fundament van de wet ondergraven.

Over de vraag in welke richting de oplossing dan moet worden gezocht, heeft Snijders enkele belangwekkende gedachten geformuleerd, waarvan kennisneming in breder kring de discussies over een wettelijke regeling van het ordelijk economisch verkeer zal kunnen bevorderen. Hij stelt namelijk voor dat in de wet normen worden opgenomen, waarin beginselen van ordelijkheid met betrekking tot de toepassing van verkoopbevorderende methoden worden geformuleerd. Die beginselnormen moeten dan voor concrete situaties worden uitgewerkt door een samenspel van administratie en rechter, waarbij de administratie stimulerend en oriënterend optreedt, maar de rechter het laatste woord heeft. De administratie zou de mogelijkheid moeten krijgen rechterlijke bevelen uit te lokken, waarbij de algemene normen voor concrete situaties worden uitgewerkt. Dit laatste kan dan betekenen, dat de rechter een bepaalde praktijk als zijnde in strijd met de algemene norm verbiedt; het kan ook betekenen dat een praktijk wordt onderworpen aan beperkingen of voorschriften die de rechter noodzakelijk acht om die praktijk met de algemene norm in overeenstemming te brengen. Tevens zou ook aan belanghebbenden (ondernemers, vakorganisaties) de bevoegdheid moeten worden gegeven een rechterlijk bevel uit te lokken, waarop bij niet-nakoming een strafsancie zou moeten staan.

Prof. Snijders vestigt er de aandacht op, dat deze in ons land nog niet toegepaste rechtsfiguur die men in de Angelsaksische rechtsstelsels als de figuur van de „injunction” ontmoet, reeds geruime tijd geleden door Mulder is verdedigd en onlangs ook door de Commissie-Verdam is aanbevolen met het oog op de handhaving van de voorschriften, welke de Commissie heeft voorgesteld inzake de jaarrekening van de onderneming. Tot zover de gedachten van Prof. Snijders.

Een belangrijke complicatie bij een eventuele nieuwe wettelijke regeling van het cadeaustelsel is uiteraard gelegen in de meningsverschillen en belangentegenstellingen tussen de verschillende groepen van het bedrijfsleven, die bij de toepassing van het cadeaustelsel zijn betrokken, resp. de gevolgen ervan ondervinden. Het compromiskarakter van de wet uit 1955 wordt mede hierdoor verklaard. Wij behoeven niet bij voorbaat aan te nemen, dat de opvattingen in de afgelopen tien jaren op dit punt onveranderd zijn gebleven. Er zijn aanwijzingen die erop duiden dat cadeau-acties primair werden geëntameerd als antwoord op dergelijke acties van concurrenten, die men in de toepassing ervan wel moest volgen en liefst nog overtreffen. Er zijn kringen, die het zouden toejuichen wanneer een algemeen wettelijk verbod zou leiden tot een verlossing uit deze dwangpositie. Ook over de effectiviteit van cadeau-acties als middel tot verkoopbevordering wordt wellicht anders en mogelijk ook genuanceerder gedacht dan tien jaar geleden.

Het zou van veel belang zijn de huidige opvattingen hierover te vernemen van dat deel van het bedrijfsleven, dat blijkens de praktijk het cadeaustelsel toepast, resp. meent niet te kunnen missen. Onderzocht zou dan kunnen worden of overeenstemming mogelijk is over de grondslagen van een nieuwe wettelijke regeling, een overeenstemming die wellicht minder onbereikbaar is in de door Prof. Snijders bepleite nieuwe opzet dan bij een aanpassing van de huidige wet van klassieke structuur.

Voorburg.

Drs. J. J. M. OOSTENBRINK.

QUO VADIS GALLIËR?

Waar koerst de generaal heen? Plotseling en met grote heftigheid werden de onderhandelingen over de landbouwfinanciering op 1 juli afgebroken en wel terstond na het verlopen van de termijn, die voor het akkoord daaromtrent overeengekomen was.

Vanwaar die heftigheid? Om later betere voorwaarden te verkrijgen of om te vermijden dat daarmee het inruimen van meer macht aan het Straatsburg-parlement verbonden zou worden? Onwaarschijnlijk. Frankrijk had zonder dat ook betere voorwaarden dan op 30 juni te 24 uur ter tafel lagen, kunnen verkrijgen en Frankrijk kon zijn veto uitspreken over de machtsuitbreiding van het parlement.

Wat dan wel? Laten we eens raden. De generaal houdt niet — om het zacht uit te drukken — van supranationaliteit, d.w.z. van het als minderheid gedwongen worden door de meerderheid. Die mogelijkheid tot dwang is in het Verdrag van Rome weliswaar zeer beperkt gehouden, maar op verschillende gebieden wordt ze gegeven, te beginnen met de derde etappe en op andere gebieden na de overgangperiode.

De derde etappe staat voor de deur: 1 januari a.s. Als we de tweede etappe nu eens zouden verlengen, dan schuiven we de supranationaliteit van ons af. Hoe? Beschouwen we art. 8, 5e en 6e lid van het E.E.G.-verdrag:

Art. 8, 5. De tweede en derde etappe kunnen slechts worden verlengd of verkort krachtens een beschikking door de Raad met eenparigheid van stemmen genomen op voorstel van de Commissie.

6. De bepalingen der voorgaande leden mogen niet tot gevolg hebben dat de overgangperiode langer duurt dan in totaal vijftien jaar te rekenen van de inwerkingtreding van dit Verdrag.

Zonder verlenging duurt de overgangstijd drie-maal vier jaar en de eerste etappe werd niet verlengd. Als de Zes het erover eens worden, kan dus de tweede etappe met drie jaar verlengd worden zonder de duur van de derde aan te tasten. Men zou zelfs de tweede met vijf jaar kunnen verlengen als dan daarbij de derde tot één jaar werd verkort.

Als de Zes het eens worden... Zou dat de prijs kunnen zijn voor het terughalen van de Fransen naar Brussel? Het zou de schijnbaar ongemotiveerde heftigheid verklaren en ook de haast, die men had om af te breken. Zo'n gelegenheid immers zou zich vóór 1 januari a.s. misschien niet meer voordoen en zes maanden om van iedere partner toestemming tot zo'n etappeverlenging te verkrijgen is behoorlijk kort.

Uitstel van de supranationaliteit van 1 januari 1966 tot 1 januari 1971... „Wie dan leeft, die dan zorgt”, zou de generaal wel eens gedacht kunnen hebben.

's-Gravenhage.

Mr. G. A. VAN HAEFTEN.

Sergej Witte en de industrialisatie van Rusland

Onder Peter I (de Grote) (1682-1725) werd in Rusland een bescheiden begin gemaakt met de industriële ontwikkeling. Voor zijn gereorganiseerd en vergroot leger en zijn nieuwe vloot had de tsaar behoefte aan een wapenindustrie en hiervoor werd in de Oeral de grondslag gelegd dank zij de aanwezigheid aldaar van ijzererts, houtskool en waterkracht. In Rusland is er altijd een nauw verband geweest tussen de directe belangen van de Staat en de industrie (in het bijzonder de zware industrie!), een verband dat tot op heden is blijven bestaan. In de Oeral verrezen hoogovens en succes bleef niet uit. In de 18de eeuw had het Russische ijzer een goede naam op de Europese markt. In de laatste decennia van de 18de eeuw verdrong Rusland Zweden zelfs van de eerste plaats als exporteur van ijzer naar Engeland. Doch eerst in de 19de eeuw, toen de Kaukasus en Centraal-Azië met hun aardolie en katoen werden veroverd, terwijl bovendien een begin was gemaakt met de exploitatie van de steenkool- en ijzerertslagen in de Oekraïne, ging de industrie een nieuwe ontwikkeling tegemoet. Al onder de regering van Nicolaas I (1825-1855) breidde de textielindustrie zich sterk uit met Moskou als centrum. De groei van de katoenindustrie werd bevorderd door hoge invoerrechten, terwijl deze later een nieuwe stimulans kreeg door de verovering van Turkestan met zijn katoencultuur (1864-1885).

De Russische ondernemer verwachtte van zijn regering beschermende tarieven, concessies, ja zelfs subsidies. De Staat met zijn leger en vloot, spoorwegen, waterwegen en openbare werken was echter ook de grootste afnemer. Er was uiteraard wel enig „particulier initiatief”. Ik wijs hier op de familie Stroganow, die sedert de 16de eeuw grote landstroken in het gebied van de Kama bezat en de pelshandel met Siberië in handen had. Ook de zoutwinning en de ijzerertswinning had deze familie ter hand genomen. Naast de potaswinning, waarmede de bojaar Morozow ten tijde van tsaar Aleksej Michailowitsj (1645-1676) reeds een aanvang maakte, werden zoutziederijen door buitenlanders in exploitatie genomen en in de 17de eeuw begon men ook met de glasfabricage. In 1625 kwam de Hollander Kaspar Laernit naar Rusland om daar een fabriek voor de produktie van zijdestoffen op te richten, een plan dat evenwel niet tot uitvoering kwam. Maar al deze handelaren en ambachtslieden werden toch in de eerste plaats als dienaren van de tsaar en de Staat beschouwd.

Hollanders in Rusland.

Peter I (de Grote) liet, zoals bekend, vele Nederlanders naar Rusland komen, waaronder scheepstimmerlieden, zeilmakers, architecten, goud- en zilversmeden, drukkers, ja zelfs benoemde hij een Nederlander (Jan Hovy) tot lijfarts, terwijl Cornelis Cruys als admiraal in Russische dienst kwam. Vóór Peter de troon besteeg, was in Rusland al werkzaam Andries Winius („die ten Hove zeer gezien was” zoals Scheltema¹⁾ mededeelt), een Hollander die in 1632 een ijzermijn

¹⁾ J. Scheltema: „Rusland en de Nederlanden beschouwd in derzelfer wederkeerige betrekkingen” (A'dam 1817) deel I, blz. 228.

bij Toela in exploitatie nam. Zijn zoon, eveneens Andries geheten, werd in 1685 directeur van de Russische posterijen en in 1697 hoofd van het departement Siberië, in welk jaar hij de tsaar ook mededeelde, dat er rijke ertslagen in de Oeral waren gevonden. Voorts werd Winius belast met de oprichting van de eerste zeevaartschool in Rusland. Hij wijdde veel aandacht aan de verheffing van de laagste volksklassen en onderhield sedert 1695 een levendige briefwisseling met tsaar Peter. De tsaar gaf hem in deze brieven niet alleen opdrachten, maar deelde hem ook zijn inzichten over de politieke gebeurtenissen mede. Merkwaardig is, dat de Hollanders zowel in Moskou als bij de machtigste vijand van de Romanows, de Turkse sultans, hoog in aanzien stonden (de Republiek had reeds sedert 1612 een gezant in Constantinopel²⁾). Dank zij het bezoek van de „tsaar-timmerman” aan Holland, trokken vele Hollanders naar Rusland en werden Hollandse kranten in Moskou zelfs een belangrijke nieuwsbron. De nieuwe in 1703 gestichte hoofdstad moest volgens Peters plan een kopie van Amsterdam worden en kreeg een Hollandse naam: St. Pietersburg, tot aan de revolutie door het volk afgekort tot „Pietjer”. Ook na zijn vertrek onderhield Peter een geregelde briefwisseling met burgemeester Nicolaas Witsen.

Sergej Witte en het nieuwe Rusland.

Uit een Nederlands geslacht stamde ook de bekende Minister van Financiën, Sergej Witte (Minister van 1892-1903, 1905 Minister-President), wiens voorvaderen zich in de Oostzeeprovincies hadden gevestigd toen deze nog Zweeds bezit waren. Aan hem en zijn werk wijdde Theodor von Laue een bijzonder belangwekkende studie, getiteld „Sergei Witte and the industrialization of Russia”³⁾ (Columbia University Press, 1963)⁴⁾.

In de Sowjethistoriografie (o.m. in de „Korte geschiedenis van de Communistische Partij”) wordt nog steeds de stelling verkondigd, dat Lenin en Stalin de basis hebben gelegd voor een onafhankelijke Russische industrie. Von Laue, hoogleraar in de geschiedenis aan de universiteit van Californië, heeft in zijn werk niet alleen een biografie van Witte willen geven, hij streefde er ook naar met vele feiten de onjuistheid aan te tonen van het door de Sowjets getekende beeld van Ruslands industriële ontwikkeling. Ook in verschillende Westerse publikaties, zoals het bekende tweedelige werk van J. Mavor: „An economic history of Russia”, komt de grote betekenis van Witte in dit verband onvolgende tot zijn recht.

Witte is in zekere zin — althans als historische persoonlijkheid — vergelijkbaar met Peter de Grote en Stalin. Ook hij was van mening, dat de Staat de volledige verantwoordelijkheid moest dragen voor de ontwik-

²⁾ Vgl. mijn artikel: „De Turken in Europa” in „Mens en Kosmos”, september 1964.

³⁾ Zie hierover het genoemde boek van Scheltema en voorts D. S. van Zuiden: „Bijdrage tot de kennis van de Hollandsch-Russische relaties in de 16e-18e eeuw” (A'dam 1911) en B. Rapschinsky: „Peter de Grote in Holland” (Zutphen 1926).

⁴⁾ Van Von Laue verscheen onlangs een tweede boek: „Why Lenin? Why Stalin? A reappraisal of the Russian revolution, 1900-1930” (Philadelphia 1964).

keling van de Russische economie. Witte was niet alleen de voltooiër van de Transsiberische spoorweg, hij heeft ook de industrieontwikkeling sterk bevorderd en gestreefd naar verbetering van de landbouw en van de monetaire positie van zijn land. Met recht noemt Von Laue hem dan ook „the great precursor of Stalinist industrialization” (blz. 292), waarbij wel gewezen moet worden op dit verschil, dat Witte zoveel mogelijk buitenlands kapitaal voor de industrialisatie heeft aangetrokken. Zijn programma wordt door Von Laue als volgt omschreven: „The basic pattern remained a simple one. Extensive railroad construction would stimulate the growth of the metallurgical and fuel industries supplying rails and other equipment. In turn, the expansion of the heavy industries would create favorable conditions for the growth of the light industries. In the end the new vigor of the industrial and urban segment of the population would raise rural production and prosperity as well. Railroad construction thus served as the flywheel for the entire economy” (blz. 77).

Betekenis van Friedrich List in Rusland.

De grondslag voor dit programma vond Witte in het werk van Friedrich List: „Das nationale System der politischen Oekonomie” (1844), het boek dat volgens Witte in alle Duitse universiteiten werd bestudeerd en op Bismarcks tafel lag. Von Laue merkt op: „His views are basic for an understanding of Witte and even of Soviet industrialization” (blz. 57). Witte was in Lists voetspoor een voorstander van protectionisme. Hij wilde wél op grote schaal buitenlandse investeringen aantrekken, waarbij hij vaak in conflict kwam met zijn conservatief-nationalistische tegenstanders. Vooral Frans en Belgisch, maar ook Engels en Duits kapitaal gaf Rusland nieuwe economische mogelijkheden.

De belangrijkste taak van Witte was aanvankelijk ongetwijfeld de aanleg van de Transsiberische spoorweg, waarmede in 1891, een jaar vóór hij zijn ambt aanvaardde, een begin werd gemaakt. De uitbreiding van het Russische spoorwegnet, waarvoor Witte vanaf het begin van zijn ambtelijke loopbaan belangstelling had, is in die periode met kracht ter hand genomen. Rostow noemt in zijn „Stages of economic growth” als gunstige gevolgen van de aanleg van spoorwegen: 1. verlaging van de transportkosten en openlegging van gebieden; 2. ontwikkeling van nieuwe exportmarkten, die kapitaal verschaffen voor verdere economische groei; 3. ontwikkeling van een moderne kolen-, staal- en machine-industrie. Er is geen sprekender voorbeeld om dit te illustreren dan Rusland. Tussen 1892 en 1902 nam de lengte van het Russische spoorwegnet met 46 pCt. toe. Von Laue vermeldt, dat er in 1900 400.000 arbeiders werkzaam waren bij de Russische spoorwegen. De aanleg van de Transsiberische spoorweg leidde er ook toe, dat grote aantallen arbeiders en boeren zich in Siberië vestigden, waar Moerawjow-Amoersky aan China's grenzen een krachtig Russisch gezag vestigde. Niet alleen economische motieven speelden een rol bij de aanleg van deze 6.573 werst (1 werst = 1,06 km) lange spoorlijn. Ruslands zwakke positie in Siberië, het opdringen van de Westerse mogendheden in het Verre Oosten en de aanleg van een spoorweg in Mandsjoerije op last van de Chinese autoriteiten, waren eveneens belangrijke factoren.

Witte streefde voorts naar uitbreiding van de han-

delsvloot en poogde door verschillende maatregelen handel en industrie nieuwe impulsen te geven. Hiertoe reorganiseerde hij o.m. in 1894 de Staatsbank. Vermelding verdient ook de oprichting van de Russisch-Chinese bank (met Frans kapitaal!), een uitvloeisel van het streven Ruslands positie in China te versterken. Hij bevorderde het spaarwezen, stichtte nieuwe scholen en instituten en liet door de befaamde chemicus Mendelejew maten en gewichten standaardiseren. Witte draaide de belastingschroef aan om zijn spoorwegprogramma mogelijk te maken, maar tevens om de financiële toestand te verbeteren. De belastinginkomsten stegen van 970 mln. roebel in 1892 tot ruim 2 mrd. roebel in 1903, d.w.z. met 110 pCt.! Deze verbeterde financiële positie maakte het ook mogelijk de gouden standaard in 1897 in te voeren. De indirecte belastingen vertoonden de hoogste stijging. Von Laue merkt op: „But as he hoped for the accumulation of native capital in the hands of those most likely to employ it productively, he was very loath to touch industrial and commercial profits. The peasants and the common folk in town and city thus continued to bear the growing tax load” (blz. 101).

Eén van de opmerkelijkste vormen van indirecte belasting was het door Witte op verzoek van Alexander III geïntroduceerde alcoholmonopolie. Tsaar Alexander beschouwde dit als een mogelijkheid drankmisbruik tegen te gaan, maar in feite werd het een belangrijke bron van staatsinkomsten. Ik teken hierbij nog aan, dat ook thans in de Sowjet-Unie, evenals onder Wittes bewind; de indirecte belastingen de belangrijkste bron voor de fiscus vormen.

Ontwikkeling van Siberië.

Niet onvermeld mag blijven de visie van Witte op de ontwikkeling van Siberië. Sedert de regering van Iwan de Verschrikkelijke (1533-1584), toen de kozak Jermak het gebied tot aan de Ob had bezet, wist Rusland zijn invloed hier regelmatig uit te breiden. Witte streefde ernaar Siberië economisch nieuwe mogelijkheden te geven. Dus ook hier verdere uitbreiding van het spoorwegnet: naast de Transsiberische lijn wilde Witte een verbinding van Centraal-Azië met Siberië (als „Turksib” eerst in 1930 onder de Sowjets tot stand gekomen). Voorts streefde Witte naar vergroting van de agrarische en industriële bevolking om een gezonde basis voor de industrie te scheppen. Naar schatting vestigden zich tussen 1894 en 1902 ongeveer 900.000 kolonisten in Siberië, aan wie (evenals thans nog) allerlei faciliteiten werden gegeven. In Turkestan bevorderde Witte de katoencultuur door beschermende tarieven en belastingfaciliteiten.

Resultaten.

Wittes politiek heeft belangrijke resultaten geboekt. De suikerproductie in Rusland verdubbelde en ook de productie van tarwe, aardappelen en vlas steeg aanzienlijk. Zoals Chroesjtsjew de steppen van Kazachstan in cultuur liet brengen, zo slaagde Witte erin uitgestrekte gebieden aan de beneden-Wolga tot landbouwgebied te maken. De steenkoolproductie werd verdubbeld, de ijzerproductie verdrievoudigd. Ook de katoenindustrie wist in de jaren negentig haar productie bijna te verdubbelen. De opkomst van de Oekraïne als metallurgisch centrum is mede te danken aan Wittes spoorwegpolitiek. (De Engelsman John Hughes had in 1869 reeds

de exploitatie van de steenkool uit het Donetsbekken en het ijzererts van Kriwoi Rog ter hand genomen). Maar ook andere industrieën hadden deel aan de „take-off”. Zo telde Rusland in 1900 reeds 276 chemische bedrijven met een jaarproductie ter waarde van 40 mln. roebel. Ook de landbouw had, zoals gezegd, de aandacht van de veelzijdige Minister van Financiën. Witte was geen dienaar van de Kroon, die al te veel rekening hield met de belangen van de landadel. Hij streefde naar agrarische hervormingen en liquidatie van de verouderde dorpscommunes. Hierin ging hij zelfs verder dan Stolypin (1906-1911), wiens hervormingen (zoals bekend met het doel een onafhankelijke, krachtige boerenstand te scheppen) eerst later werden uitgevoerd. Witte wilde de moeizieke dezelfde vrijheid geven als de andere staatsburgers.

Moeilijkheden voor Witte.

Witte stuitte zoals begrijpelijk op politiek verzet. Maar er waren ook andere moeilijkheden, zoals de dalende prijs van het graan (Ruslands belangrijkste produkt op de wereldmarkt): in 1894 bereikte de wereldgraanprijs een dieptepunt onder invloed van de toenemende Amerikaanse graanexport. Wittes tegenstanders, de adel en andere groepen met agrarische belangen, eisten belastingverlaging en afremming van de buitenlandse investeringen. Witte kon in zijn eerste jaren rekenen op de steun van tsaar Alexander III. Toen deze in 1894 werd opgevolgd door de zwakke Nicolaas II, de laatste tsaar, van wie Witte zei dat hij „een vrouwelijk temperament” had, wisten Wittes vijanden zijn positie langzamerhand te ondermijnen. Terecht merkt Von Laue over tsaar Nicolaas op: „the Tsar moved as in a vacuum, far removed from the new Russia that was emerging” (blz. 128).

Het is weinig bekend, dat onder Wittes aandrang de Haagse vredesconferentie van 1899 tot stand kwam. Witte zag beter dan de nationalistische scherpslijpers in zijn land, dat een bewapeningswedloop in Europa Ruslands economische kracht slechts kon ondermijnen. Tijdens een bezoek van Wilhelm II aan St. Petersburg gaf Witte als zijn mening te kennen, dat Europa („een kwijnende schoonheid”) zich beter kon verenigen dan onder te gaan door onderlinge strijd. Er zijn twee wereldoorlogen voorbijgegaan, voordat men de juistheid van dit standpunt heeft leren inzien!

Verskillende oorzaken hebben geleid tot Wittes aftreden. De politieke stabiliteit van het rijk was ernstig geschokt door de Krimoorlog en de boerenemancipatie van 1861, waardoor er voortdurend onrust heerste. Aan het hof had hij vele vijanden. De Minister van Binnenlandse Zaken, Plehwe, meende dat Wittes industrialisatiepolitiek moest leiden tot de vorming van een stedelijk proletariaat en daarmee tot revolutie. Reactionairen verweten Witte dat zijn industrialisatiepolitiek geen gezonde basis had. De boeren hadden met grote moeilijkheden te kampen, de graanprijzen daalden en men stelde Witte hiervoor aansprakelijk. Voorts was er de zware belastingdruk op de boeren. De ontevredenheid leidde tot stakingen van fabrieksarbeiders en studentenrelletjes. Het bedrijfsleven eiste meer economische vrijheid. Een industriële depressie vergrootte de moeilijkheden. Ook waren er de politieke en militaire spanningen in het Verre Oosten: de Bokseropstand in China (1900) en de Engels-Japanse alliantie (1902). Er heerste bovendien een sterke rivaliteit tussen de ver-

schillende ministeries en velen zagen met afgunst welk een machtige positie de Minister van Financiën had verworven. De economische positie van de landadel werd steeds verder ondergraven (zoals ook door Tsjechow zo treffend is getekend in zijn verhalen en toneelstukken!). Tsaar Nicolaas, een diep gelovig vorst met (anders dan Stalin!) een afkeer van techniek en industrie en alle noviteiten van een nieuw tijdperk, greep de moeilijkheden aan om, geruggesteund door conservatieve groepen, zich van Witte te ontdoen.

Autocratie en industrialisatie.

Men wilde een verouderd autocratisch stelsel handhaven („orthodoxie, autocratie, nationale geest” om de woorden van Oewarow, Minister onder Nicolaas I te gebruiken), terwijl een nieuw industrieel tijdperk zich aankondigde. Witte zelf onderschreef de „ideologie” van Oewarow, maar later stond hij een meer „verlichte” autocratie voor, een rechtsstaat, waarin een goede communicatie zou bestaan tussen volk en regering. Hij meende, dat een te star-conservatieve lijn de autocratie tot de ondergang zou voeren. (Ik wijs er in dit verband nog op dat een nog conservatiever koers, die in China en Turkije werd gevolgd met afwijzing van alle techniek en industrialisatie op den duur tot een volledige politieke en economische catastrofe voerde). Rusland was niet in staat de juiste „response” te geven op de „challenge” waarmee het werd geconfronteerd: de noodzakelijke hervorming van het politieke bestel, waardoor een aanpassing kon worden verkregen aan de eisen van de nieuwe tijd, ook op economisch gebied. Witte heeft o.m. blijkens zijn ontwerp voor een constitutie van 1905 op den duur deze eisen onderkend. Opmerkelijk is, dat een industriële krant (Promysjennny Mir, de Industriereweld) reeds op 7 oktober 1901 schreef: „Het wordt tijd dat men beseft, dat de Europese industrie niet groeien kan in een klimaat van vrijwel algemeen analfabetisme, van onwetendheid en een bijna volkomen ontbreken van economische onafhankelijkheid. Het wordt tijd dat men beseft, dat het ingewikkelde en fijngevoelige mechanisme der industriële ontwikkeling niet vanuit een enkel centrum (Sint Petersburg) geleid kan worden”. Deze woorden uit het jaar 1901 zijn ook thans nog actueel!

Dit is het probleem waarmee Rusland tot op heden worstelt, getuige ook de recente pogingen van Liberman om de bedrijven meer armslag te geven op het gebied van de produktie als antwoord op de problemen, waarvoor een te sterke centralisatie de snel groeiende Russische economie stelt. Wat Wittes positie betreft, hij was voor de regerende klasse te liberaal en voor de radicale intelligentsia te „kapitalistisch”. Ik wijs er in dit verband nog op, dat Wittes leermeester Friedrich List reeds in 1844 in zijn „Das nationale System der politischen Oekonomie” schreef: „Indessen ist nicht zu verkennen, dass der Mangel an Zivilisation und an politischen Institutionen Russland in seinen weiteren industriellen und kommerziellen Fortschritten in der Folge sehr hinderlich werden muss . . .” Hierbij wees List ook op het ontbreken van een ontwikkelde middenstand, een vrije boerenstand en de gebrekkige communicaties met Azië.

Toch werd Wittes politiek in grote lijnen voorgezet. Zijn tariefpolitiek, die te belangrijke fiscale voordelen opleverde, zijn belastingstelsel, de gouden standaard, het alcoholmonopolie, zij alle bleven gehandhaafd.

Maar aan de krachtige industrialisatiepolitiek kwam een einde. Ondanks de val van Witte was toch een nieuwe periode in Ruslands geschiedenis aangebroken. In 1907 schreef de Russische dichter Blok een gedicht over Rusland: „Het nieuwe Amerika” en met reden kon „The Economist” reeds eerder, nl. in maart 1901, schrijven: „Russia is at the parting of the ways, one eye fixed on her simple agricultural past, the other gazing forward into what the government believes will prove her great industrial future”. De communistische machthebbers erfden een maatschappij waarin de „start” op economisch gebied reeds had plaatsgevonden.

's-Gravenhage.

P. KRUG.

INGEZONDEN STUK

Het midden- en kleinbedrijf in de detailhandel in 1964 onder invloed van de sterke loonsverhoging

In „E.-S.B.” van 16 juni 1965 tracht Drs. P. M. van Nieuwenhuyzen te becijferen hoe het beloop van de inkomens in het midden- en kleinbedrijf is geweest onder invloed van de loonsverhoging van 1964. Zijn benadering is zeer globaal, maar bij gebrek aan beter materiaal verdient zijn poging de aandacht. De schrijver verdonkere maant echter enkele veronderstellingen en laat ook een deel van de becijfering in het duister. Enkele veronderstellingen wil ik aanstippen. De heer Van Nieuwenhuyzen gaat uit van de omzetstijging in de detailhandel van 12 pCt. en vergelijkt die met de kostenstijging. De onuitgesproken veronderstelling is, dat de bruto winst even veel gestegen is als de omzet, dus dat de inkooprijzen even sterk gestegen zijn als de verkoopprijzen. Ik kan niet beoordelen of deze veronderstelling gewicht in de schaal legt, maar had haar in elk geval graag expliciet gezien. Bij de kostenberekening stelt de heer Van Nieuwenhuyzen de stijging van de loonkosten gelijk aan de stijging van het loonniveau van 15 pCt. Hij veronderstelt dus dat de produktiviteit van de werknemers gelijk is gebleven. Misschien terecht, maar dan graag expliciet.

Van de loonsstijging ad 15 pCt. mocht 5 pCt. doorberekend worden. Het prijsniveau van de overige kosten steeg met 6 pCt. en de heer Van Nieuwenhuyzen stelt de globale „prijsstijging” van de kosten dan op 8 pCt. Hier ligt de duistere plek. De eerste vraag is, of de schrijver bij de bepaling van de kostenstijging het doorberekende deel van de loonsstijging meegeteld heeft; de tweede, welke verhouding tussen loonkosten en overige kosten hij heeft verondersteld. Neem ik aan, dat hij de doorberekende kosten niet heeft meegeteld, dan is 8 het gemiddelde van 10 en 6, waaruit ik kan opmaken dat hij de verhouding tussen loonkosten en overige kosten op 50 : 50 stelt. In het andere geval zou 8 het gemiddelde van 15 en 6 zijn, hetgeen een verhouding van 20 : 80 impliceert. Dit is onaannemelijk, zodat ik moet concluderen dat de schrijver de doorberekende kosten niet heeft meegeteld. (Een tussenliggende veronderstelling is dan nog, dat de doorberekening gelijk is geweest aan hetgeen officieel was toegestaan).

Het belangrijkste punt is hier, dat de schrijver, als hij de doorberekende loonsstijging niet meetelt in de bepaling van de kostenstijging, aan de andere kant de doorberekening ook moet elimineren uit de omzetstijging. Men kan

natuurlijk ook de gehele kostenstijging, inclusief het doorberekende deel, vergelijken met de globale omzetstijging. Doet men het laatste, dan staat — als men de schrijver overigens in alles volgt, ook in de door mij nog niet vermelde hoeveelheidsstijging van de verkoopkosten met 4 pCt. — een bruto winststijging van 12 pCt. tegenover een kostenstijging van (15 pCt. + 6 pCt.): $2 + 4$ pCt. = 14,5 pCt. en moet het inkomen in het midden- en kleinbedrijf dus gedaald zijn in plaats van gelijk gebleven, zoals de heer Van Nieuwenhuyzen concludeert.

Veldhoven.

Drs. M. VAN AMELSVOORT.

NASCHRIFT

De reactie van de heer Drs. M. van Amelsvoort op mijn artikel en met name de door hem gestelde vragen, geven mij aanleiding op de door mij gegeven raming van de stijging van de netto winst in het midden- en kleinbedrijf in de detailhandel in 1964 iets uitvoeriger in te gaan. Ik wil hierbij nogmaals stellen, dat het hier slechts een globale verkenning betreft, eerder dan een nauwkeurige raming.

Bij mijn raming heb ik getracht na te gaan of de over een tiental jaren geconstateerde parallelliteit tussen de ontwikkeling van de omzet en de netto winst (beide per onderneming) in 1964 — met zijn tot op heden ongekend sterke loonsstijging — verbroken is. Ik kom, op grond van de beschikbare informatie, tot de conclusie, dat dit niet het geval is geweest.

Deze uitspraak is gebaseerd op een globale berekening van de ontwikkeling van de netto winst in 1964. Op grond van enige algemene gegevens heb ik hierbij geconcludeerd dat de groei van de te compenseren kosten in 1964 zodanig is geweest, dat deze ongeveer met de toeneming van de omzet in de pas is blijven lopen.

Om nu meer in concreto op de vragen van de heer Van Amelsvoort in te gaan wil ik nog het volgende opmerken.

De netto winst is het verschil tussen bruto winst en kosten (voor wat de loonkosten betreft zijn alleen de betaalde lonen in de kosten begrepen). De groei van de bruto winst wordt bepaald door de ontwikkeling van de omzet en de bruto marge. De toeneming van de procentuele bruto marge heb ik gemeend globaal op 0,5 pCt. van de omzet te kunnen stellen. Bij een groei van de omzet met 12 pCt. is dan de bruto winst met meer dan 12 pCt. gestegen. De stijging van 0,5 pCt. van de bruto marge is — zoals in mijn artikel vermeld — een gevolg van o.a. het doorberekenen van een gedeelte van de stijging van het loonniveau (5 pCt.).

De kostenstijging, door mij afgerond weergegeven als 12 pCt. (8 + 4), is wat de prijzen betreft gebaseerd op een verhouding tussen (betaalde) loonkosten en overige kosten van ongeveer 2 op 3. Eenvoudigheidshalve heb ik zonder cijfers of berekeningen in tienden van procenten te geven en daardoor ten onrechte een zekere graad van exactheid te suggereren, willen volstaan met de globale vergelijking van de omzetstijging van ongeveer 12 pCt. met een kostenstijging van eveneens ongeveer 12 pCt. Rekening houdend met de verbetering van de bruto winst mag dan ook worden aangenomen dat de netto winst zeker wel met 12 pCt. zal zijn gestegen.

Uit een becijfering — op basis van de weergegeven uitgangspunten — waarin zowel de stijging van de totale bruto winst als van de totale kosten is opgenomen, resulteert een hogere stijging van de netto winst. Gezien de

aan een dergelijke berekening inherente onzekerheids-
marge heb ik slechts geconcludeerd dat in 1964 de netto
winst ongeveer met de omzet is meegegroeid.

Tot slot wil ik opmerken dat ik bij mijn raming wel
degelijk met de expliciet genoemde margeverbetering
rekening heb gehouden. Ook uit het feit dat bij een
volumestijging van de omzet met 6 pCt. van een volume-
stijging van de kosten met 4 pCt. is uitgegaan volgt dat
impliciet met een verbetering van de produktiviteit is
rekening gehouden.

's-Gravenhage.

Drs. P. M. VAN NIEUWENHUYZEN.

Bij het Westfries bureau voor sociaal-wetenschappelijk
onderzoek kan worden geplaatst een

ECONOMISCH MEDEWERKER

Zijn belangrijkste taken zullen zijn: regio-
naal en lokaal welvaartsonderzoek, het
maken van behoeftenramingen, de eco-
nomische aspecten verbonden aan stede-
bouwkundig onderzoek.

Verlangd wordt een academische studie-
richting sociale economie.

Rangindeling en salaris naar gelang van
ervaring en capaciteiten, nader overeen te
komen.

Uitvoerige sollicitaties te zenden aan de directeur van het
bureau Grote Oost 30 rood, Hoorn.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De vakantie die, wil zij aan haar doel beantwoorden,
moet leiden tot ontspanning van lichaam en geest, heeft
op de geldmarkt een tegengestelde uitwerking. Zij brengt
namelijk op deze markt juist spanningen teweeg, die een
uitvloeisel zijn van het feit, dat een welgevulde portefeuille
bankbiljetten een essentiële voorwaarde vormt voor het
doorbrengen van de vakantie in vrijheid en blijheid, i.c. in
een sfeer van volledige ontspanning.

De uitbreiding van de bankbiljettencirculatie als gevolg
van opvragingen door aanstaande vakantiegangers, waarop
in het voorgaande werd gedoeld, veroorzaakte in de af-
gelopen week een verkrapping van de geldmarkt. Over-
boekingen ten gunste van het Rijk — het tegoed van de
schatkist steeg van f. 194 mln. per 5 juli tot f. 261 mln.
per 12 juli — werkten in dezelfde richting. Na de verhoging
van het officiële callgeldtarief op 9 juli van 2½ tot 3 pCt.
volgden op 12 en 14 juli verdere verhogingen tot resp. 3½
en 4 pCt. Het bankwezen kon de liquiditeit volgens de
gebruikelijke procedure op peil houden enerzijds door het
opnemen van voorschotten in rekening-courant en ander-
zijds door de afdracht van deviezen.

Het zou onjuist zijn te veronderstellen, dat het vermelde
saldo van het Rijk per 12 juli voldoende is geweest om de
beheerders van de schatkist een aantal zorgeloze dagen te
garanderen. Per 15 juli diende immers rond f. 200 mln. te
worden overgemaakt aan de gemeenten uit hoofde van de
maandelijkse uitkering. Op zichzelf beschouwd zou dat
enige verruiming van de geldmarkt met zich kunnen
brengen, maar dan dient te worden bedacht, dat de bank-
biljettencirculatie verder zal zijn gestegen — op 17 juli zijn
de bouwvakkers met vakantie gegaan —, de maandultimo
reeds aan de horizon zichtbaar is en op 2 augustus de
storting op de nieuwe staatslening zal moeten plaatsvinden.

Kapitaalmarkt.

De Tour de France is weliswaar ten einde maar dat
betekent niet, dat de tijdens dat wielerevenement gebezigde
terminologie zich niet uitstekend zou lenen voor een ken-

GELD
GEHEEL PER POST
VAN F. 200.- TOT F. 6000.-
(KWIJTSCHELDING BIJ OVERLIJDEN)
ALGEM. VOORSCHOT- EN GELDSCHIEFBANK N.V.
ALVOBA
GEULSTR. 49 - GRONINGEN
TEL. 05900-37645

Burgemeester en Wethouders der gemeente Hoogezand-
Sappemeer roepen sollicitanten op voor de betrekking van

GEMEENTE-SECRETARIS

Hoogezand-Sappemeer (27000 inwoners) is een snel groeiende
industrie-tuinbouwgemeente in de onmiddellijke nabijheid
van de stad Groningen.

Een ruime praktische ervaring in de gemeente-administratie
is vereist, terwijl het bezit van het diploma gemeente-
administratie II en/of de hoedanigheid van meester in de
rechten of gelijkwaardige academische opleiding tot aan-
beveling zal strekken.

Sollicitaties binnen 14 dagen na verschijning van dit blad
aan de burgemeester te Hoogezand.

schetsing van de situatie op de kapitaalmarkt. Men zou namelijk kunnen stellen, dat in de afgelopen week wel zeer duidelijk is gebleken, dat de vraag naar kapitaalmarkt-middelen een zodanige voorsprong heeft opgebouwd dat niet mag worden verwacht, dat het aanbod in staat zal zijn de achterstand snel ongedaan te maken. Het nijpend tekort aan kapitaalmarkt-middelen werd in de verslagperiode gedemonstreerd door het in wezen mislukken van de Enelening, die toch, gezien de rentevergoeding van 6 pCt. en de uitgiftekoers van 95 pCt., een rendement om van te

watertanden bood. En die bovendien, mede wegens de garantie verleend door de Italiaanse Staat, het predikaat „goed geseceerd” ongetwijfeld verdiende. De verdere stijging van de spanning op de kapitaalmarkt bleek voorts uit het feit, dat verschillende hypotheekbanken ertoe overgingen de uitgiftekoers van 6 pCt. pandbrieven te verlagen tot 99 pCt. en in een enkel geval zelfs tot 98³/₄ pCt.

Met het vorenstaande is geenszins in tegenspraak, dat op de 5³/₄ pCt. staatslening (à 98¹/₂ pCt., met een gemiddelde looptijd van 15¹/₂ jaar en een effectief rendement van 5,91

Voor
reclame

kan men
te veel
en ook
te weinig
uitgeven

De meeste mislukkingen
zijn vaak het
gevolg van het laatste

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

De Gemeentelijke Dienst voor Arbeidsvoorzieningen zoekt in verband met ziekte van de

ADMINISTRATEUR

een functionaris, die terstond diens taak kan overnemen en hem uiterlijk in 1968 officieel kan opvolgen.

De honorering zal aanstonds geschieden op basis van het administrateurssalaris: basissalaris f 1392,— - f 1820,— per maand, huurcompensatie (5,3%), vergoeding volle AOW/AWW-premie, vakantietoelage (4%), een waardevaste pensioenvoorziening, alsmede een gunstige kindertoelageregeling, verplaatsingskostenvergoeding en verlofregeling.

De dienst is belast met de uitvoering van de sociale werkvoorzieningsregelingen voor handarbeiders, hoofdarbeiders en beeldende kunstenaars, ten aanzien van in totaal ± 2000 personen. In het kader van de G.S.W.-regeling exploiteert de dienst bovendien een viertal sociale werkplaatsen met een totale bezetting van ± 325 werknemers. In deze werkplaatsen wordt een groot assortiment producten en halfproducten vervaardigd.

Voorts heeft de dienst bepaalde administratieve taken ten opzichte van enkele particuliere sociale werkplaatsen.

De administrateur is belast met de behandeling van administratief-organisatorische en bedrijfseconomische vraagstukken, het samenstellen van begrotingen en jaarrekeningen en met de kredietbewaking.

Gezocht wordt een energieke dynamische kracht, ten minste in het bezit van het diploma S.P.D. of M.O.-boekhouden, die blijk heeft gegeven over leidinggevende kwaliteiten te beschikken. Leeftijd tot 45 jaar.

Kandidaten moeten bereid zijn zich eventueel aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties, onder vermelding van volledige voornamen, geboortedatum en -plaats, alsmede van de naam van dit blad, binnen 10 dagen ONDER No. M 182 te zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burg. de Monchplein 10, 's-Gravenhage.

**Voor vacerende functies
en beschikbare krachten**

op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten” het aangewezen
medium:

1e) Omdat Uw annonce onder
de aandacht komt van stafper-
soneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt
gelezen door diegenen, die de
zakelijk belangrijke beslissingen
nemen, of daarbij van grote
invloed zijn.

Barber-Greene

is een grote internationale onderneming, waarvan het hoofdkantoor
in de U.S.A. gevestigd is. Het bedrijf fabriceert machines voor uit-
eenlopende doeleinden en is vooral bekend door de fabricage van
machines op het gebied van de wegenbouw. De onderneming is
doende haar produktiefaciliteiten in Nederland geleidelijk uit te
breiden en is met het oog hierop enige jaren geleden overgegaan
tot de oprichting van

**BARBER-GREENE EUROPA N.V.
Rotterdam**

Voor de algemene leiding van deze vennootschap wordt gezocht
naar een persoonlijkheid met enige internationale ervaring, die
kan worden aangesteld in de positie van

commercieel directeur

waarbij belangstelling voor technische onderwerpen noodzakelijk is.

Belangstellenden kunnen zich
onder nummer 132 richten tot

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

Geconsolideerde maandstaat per 30 juni 1965

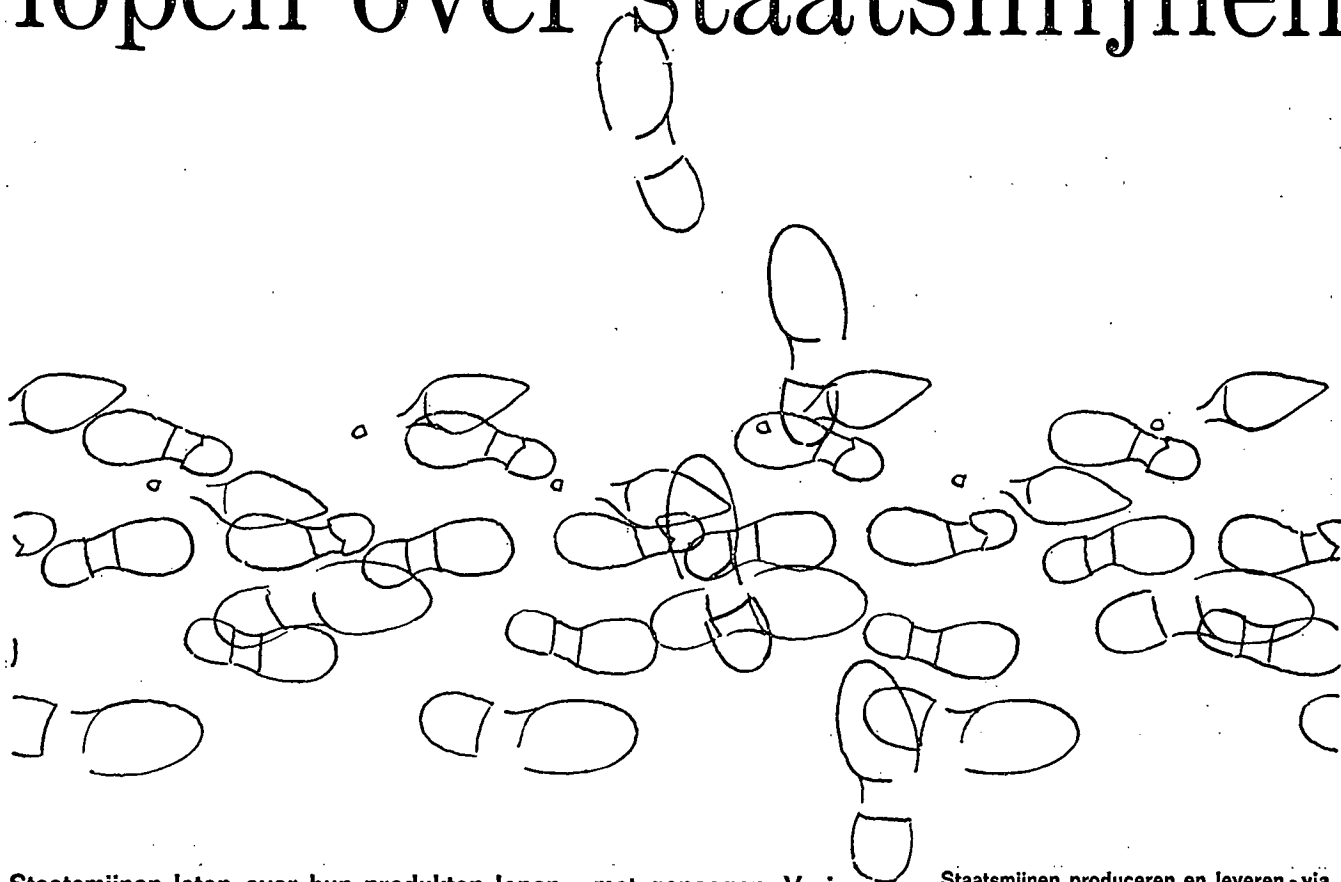
Kas, kassiers en daggeldleningen . . .	f	351.465.000
Nederlands schatkistpapier	„	848.497.000
Ander overheidspapier	„	625.134.000
Wissels	„	337.910.000
Bankiers in binnen- en buitenland . . .	„	710.726.000
Effecten en syndicaten	„	185.428.000
Voorschotten tegen effecten	„	206.133.000
Debiteuren	„	2.868.319.000
Deelnemingen (incl. voorschotten) . . .	„	12.248.000
Gebouwen	„	7.010.000
		<u><u>f 6.152.870.000</u></u>

Kapitaal	f	136.280.000
Reserves	„	170.000.000
Leningen	„	130.282.000
Deposito's op termijn	„	2.167.048.000
Spaargelden	„	723.204.000
Crediteuren	„	2.626.766.000
Geaccepteerde wissels	„	35.627.000
Overlopende saldi en andere rekeningen	„	163.663.000
		<u><u>f 6.152.870.000</u></u>

Algemene Bank Nederland N.V.

(Nederlandsche Handel-Maatschappij — De Twentsche Bank)

lopen over staatsmijnen

Staatsmijnen laten over hun produkten lopen - met genoeg. Vorig jaar bijvoorbeeld hebben vier miljoen haastige Londenars hun schreden gezet op een enorm tapijt van Enkalon. Acht miljoen schoenen probeerden de vloerbedekking - als proef neergelegd bij een uitgang van het Londense Charing Cross Station - te vernielen. Het tapijt bleek nauwelijks gesleten en behield zijn jeugdige kleurengloed.

De vraag: hoe sterk is een tapijt van nylon? is daarmee beantwoord. Sterker dan acht miljoen voeten! Blijft de vraag wat Staatsmijnen met tapijten te maken hebben. Wel, Staatsmijnen leveren caprolactam, de basis voor nylon-6 en daarmee o.a. voor AKU's Enkalon. Een nogal bijzonder materiaal, dat Caprolactam. Men kan er duizenden kilometers onsljtbare draad aan één stuk mee spinnen. De tapijtwevers zijn er blij mee - en zij niet alleen.

Dit verhaal over tapijten en miljoenen Londense voeten is aardig - maar wij bedoelen er méér mee. Het is een illustratie (één uit vele) van de nieuwe betekenis van de Staatsmijnen in Limburg. Die nieuwe betekenis ligt - u weet het al - in sterke mate op chemisch gebied. Staatsmijnen hebben te maken met duizend dingen uit uw dagelijks leven: met uw overhemd, uw tandenborstel, het parfum van uw vrouw en met haar kousen, met uw vishengel. En sinds kort, met het tapijt waarop u loopt. U loopt maar, Staatsmijnen kunnen ertegen.

Staatsmijnen produceren en leveren - via verschillende verkooporganisaties - vele produkten, zoals bijvoorbeeld:

ammoniak (watervrij, technisch, chemisch zuiver) - antracene 40% - benzeen bitumineuze verf - caprolactam - creosootolie - cumaron-indeeenolie - cyclohexanol - cyclohexanon fenantreen - fenol formaldehyde - fosfaatammonsalpeter *) ftaalzuuranhydride - kaliumferrocyanide kalkammonsalpeter - kalksalpeter - lysine melamine - naftaline 78 - NP-meststoffen *) NPK-meststoffen *) - oleum picoline - pyridine basen 90/160 en 90/180 - polyetheen (hoge druk) **) - polyetheen (lage druk) **) - propeen salpeterzuur (chemisch zuiver) - solvent nafta - stikstof toluen - ureum - waterstof - xyleen zuurstof - zwaveldioxyde zwavelzuur - 60% Bé (technisch en arseenvrij) - zwavelzuur

*) gedeponeerd handelsmerk STAMIFERT

**) gedeponeerd handelsmerk STAMYLAN

STAATSMIJNEN GROEIEN UIT HUN NAAM

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTÉ

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Schadeverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELÓ - HAARLEM - ARNHEM

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

*

Indien

Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

NATIONALE WONINGRAAD

Algemene Bond van Woningbouwverenigingen
te Amsterdam

Het bestuur van bovengenoemde organisatie, werkzaam op het terrein van de volkshuisvesting, roept sollicitanten op voor de functie van

directeur

van zijn niet-commercieel bedrijf

Genoemde functionaris moet in staat zijn zelfstandig leiding te geven aan de groeiende staf van medewerkers.

Bovendien zal hij tot taak hebben de belangen van de volkshuisvesting in het algemeen te behartigen, waaronder tevens is begrepen het geven van voorlichting door publikaties in het eigen tijdschrift van de organisatie en andere publiciteitsmedia en het houden van voordrachten.

Talrijke nieuwe initiatieven worden van de directeur verwacht. Gegadigden moeten bereid zijn met al hun krachten en met inzet van hun gehele persoonlijkheid de aangeboden functie te vervullen.

Gedacht wordt aan een academicus die reeds enige jaren in een leidinggevende functie in het bedrijfsleven werkzaam is geweest.

Schriftelijke sollicitaties dienen te worden gericht aan het bestuur van bovengenoemde raad, p/a de heer mr. E. van Haersma Buma, voorzitter, Koninginnegracht 15, 's-Gravenhage.